

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY
SEKCE UKRAJINISTIKY**

**TVORBA OLENY TELIHY V KONTEXTU FEMINISMU
WORKS OF OLENA TELIHA IN THE KONTEXT OF FEMINISM
ТВОРЧІСТЬ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ В КОНТЕКСТІ ФЕМІНІЗМУ**

Magisterská diplomová práce

VYPRACOVALA: Nataliia Drozda

VEDOUCÍ PRÁCE: Mgr. Ulijana Cholodová, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 07.05.2020

---

podpis

Děkuji Mgr. Ulijaně Cholodové, Ph.D., za konzultace, připomínky a rady, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

---

podpis

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА.....	7
1.1. ПОНЯТТЯ «ФЕМІНІЗМ».....	7
1.2. ІСТОРІЯ ФЕМІНІЗМУ.....	8
1.3. ІДЕОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ФЕМІНІЗМУ.....	10
1.4. ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ В УКРАЇНІ.....	13
1.4.1. ЖІНОЧИЙ РУХ НАДДНІПРЯНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	13
1.4.2. ЖІНОЧИЙ РУХ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	16
1.4.3. ФЕМІНІЗМ ПІД ЕГІДОЮ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ.....	18
1.4.4. ВІДРОДЖЕННЯ ЖІНОЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ.....	19
1.5. ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	20
1.6. ПРЕДСТАВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	22
1.7. ФЕМІНІСТИЧНА КРИТИКА.....	24
2. ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ.....	27
2.1. РАННІ РОКИ ЖИТТЯ ОЛЕГИ ТЕЛІГИ.....	27
2.2. ЕМІГРАЦІЯ ПИСЬМЕННИЦІ.....	28
2.3. ОЛЕНА ТЕЛІГА ТА «ПРАЗЬКА ШКОЛА» ПОЕТІВ.....	29
2.4. ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ.....	31
3. АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ З ФЕМІНІСТИЧНИМИ ОЗНАКАМИ.....	34
3.1. КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПРАЦЬ ДОСЛІДНИКІВ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ.....	34
3.2. ПУБЛІЦИСТИКА ПИСЬМЕННИЦІ З ФЕМІНІСТИЧНИМИ ОЗНАКАМИ.....	36
3.3. АНАЛІЗ ОПУБЛІКОВАНИХ ЛИСТІВ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ.....	43
3.4. ОЗНАКИ ФЕМІНІЗМУ В ПОЕЗІЇ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ.....	45
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТОК (ФОТОМАТЕРІАЛИ).....	57
RESUMÉ.....	62
АНОТАСЕ.....	66

ВСТУП

Ця дипломна праця присвячена творчості української поетеси та публіцистки першої половини ХХ століття Олени Теліги в контексті фемінізму. Олена Теліга була провідною культурною діячкою міжвоєнного періоду та учасницею національно-визвольної боротьби. Багато науковців під час дослідження її творчості здебільшого зосереджуються на вивченні героїчних мотивів відданості своїй нації. Наприклад, «Проблеми боротьби за українську державу в творчій спадщині Олени Теліги» Надії Миронець. Окремі праці звертають увагу на поєднання тематики визвольної боротьби із феміністичною. Так, синкретизм національної феміністичної проблеми у художньому дискурсі поетки досліджує у своїй науковій праці «Мотив найкращої жіночності з найкращою мужністю у поетичних текстах Олени Теліги» С. Кириленко. Подібній тематиці присвячує сторінки своєї книги «Націєцентричний фемінізм жінок-мисткинь української діаспори» Ю.М. Денисенко, а також Надія Писко у статті «Екзистенція жінки у творчості Олени Теліги: історіографічні аспекти». Аналізу феміністичних аспектів у поезії та публіцистиці Олени Теліги присвятила розділ «Чого ми прагнемо чи «якими нас прагнете»: драматизм жіночого самовияву в творчості Олени Теліги» у своїй книзі «Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму» відома українська дослідниця Віра Агеєва. Однак, попри низку досліджень, не знаходимо цілісного огляду повного опублікованого доробку поетеси. **Актуальність** обраної нами теми полягає у вивченні всієї відомої творчості (поетичної, епістолярної та публіцистичної) поетеси через призму феміністичної теорії.

Метою нашого дослідження є виявлення основних мотивів, ідей і тем феміністичної творчості поетки, обумовленої актуальним на той час історичним періодом.

Для повного вивчення творчості Олени Теліги в контексті фемінізму ми визначили необхідним вирішити такі **завдання**:

- з'ясувати значення поняття фемінізм, історичний розвиток руху та його ідеологічну структуру;
- дослідити жіночий рух в Україні, його розвиток та ідеї у різні історичні періоди;

- коротко дослідити жіночий рух на території Чеської Республіки, оскільки культурне життя Чехії так чи інакше мало вплив на формування особистості Олени Теліги в період її еміграції;
- визначити представників української феміністичної літератури та проаналізувати феміністичну критику;
- проаналізувати життя поетеси, вплив історичних подій на її творчість, окремо звернути увагу на приналежність Олени Теліги до поетичного кола «Празька школа»;
- провести огляд праць науковців, які присвятили свої праці дослідженню життя і творчості письменниці;
- здійснити аналіз творчого доробку Олени Теліги з феміністичними ознаками.

Об'єктом дослідження дипломної праці є поетичні та публіцистичні твори Олени Теліги, а також її епістолярна спадщина.

Предметом дослідження є провідні мотиви, ідеї та теми творчості поетеси з феміністичними ознаками.

Методи дослідження. Емпіричний метод дослідження, літературознавчий метод аналізу, описовий та історіографічний.

Теоретико-методологічну основу нашої праці становлять наукові доробки та критичні статті відомих українських і зарубіжних літературознавців, зокрема, М. Ільницького, С. Павличко, В. Агеєвої, Е. Шовалтер, Д. Донцова та інших.

Структуру дослідження нашої праці зумовлюють поставлені нами завдання. Наша дипломна праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

1. Теоретична частина

У теоретичній частині ми з'ясуємо поняття фемінізму, проаналізуємо історію розвитку боротьби за рівноправ'я статей та охарактеризуємо її ідеологічну структуру. В окремому підрозділі, який розділено на чотири пункти ми проведемо дослідження розвитку жіночого руху на території України в різні історичні періоди, а також коротко розглянемо історію феміністичного руху на території сучасної Чеської Республіки. Останні два підрозділи теоретичної частини ми присвятили огляду представників української феміністичної літератури та феміністичній літературній критиці.

1.1. Поняття «фемінізм»

У «Словнику гендерних термінів» зазначено таке визначення поняття: «фемінізм (від лат. femina – жінка) – теорія рівності двох статей, яка творить ідейну основу організованого руху жінок. Суттю феміністичних переконань є думка, що жінка зазнає суспільної дискримінації, насамперед через приналежність до своєї статі. Сам термін «фемінізм» був сформульований соціалістом-утопістом Шарлем Фур'є в кінці XVIII століття» (Шевченко 2016: Черкаси, 202).

Теоретичний фемінізм досліджують з різних поглядів, основними з яких, за визначенням «Словника гендерних термінів» є – «філософська концепція соціокультурного розвитку, альтернатива існуючого європейської традиції, що виявляє неврахованість жіночого спільного досвіду в уявленнях про світ і суспільство» (Шевченко 2016: Черкаси, 202). Також теоретичний рух за рівноправ'я статей, згідно з твердженням із «Словника гендерних термінів», вивчають із соціально-політичного погляду. У такій теорії аналізують утиски жінок і вищість чоловіків над жінками, як в історичному минулому, так і в теперішній час. В межах цієї теорії визначають шляхи подолання чоловічої переваги над жінками. Ще одне завдання для дослідження теоретичного фемінізму – вивчення суспільного руху за рівність прав для жінок, які борються проти соціальної системи в якій сформувалося нерівне становище людей різних статей. Окрім того, теоретичний фемінізм вивчають з погляду ідеології, «що протистоїть усім жінконенависницьким теоріям і діям; методологія досліджень, що являє собою суму дослідницьких практик,

заснованих на артикуляції жіночого погляду на світ і жіночої системи цінностей» (Шевченко 2016: Черкаси, 203).

1.2. Історія фемінізму

Ідеї, які відстоюють права жінок і споріднені з теорією фемінізму відомі ще з часів Античності. Приклад цього твердження наводить у навчальному посібнику «Теорії гендеру: гендерні дослідження у психології» доктор психологічних наук, професор Лариса Заграй: «У п'ятій книзі Платона, наприклад, повідомляється, що немає жодних перешкод для того, щоб жінка була правителем. Якщо жінка достатньо розумна і талановита, то вона повинна мати ті ж права, що і найбільш розумні і талановиті чоловіки. Елементи фемінізму трапляються і в Середні віки, і в епоху Відродження» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 9). Проте, попри настільки давню історію боротьби за рівноправ'я, фемінізм, відомий нам у сучасній формі, прийнято розглядати від початку 19-го століття. З цього часу виділяють три, рідше – чотири, хвилі фемінізму.

У навчальному посібнику Лариса Заграй зазначає, що перша хвиля фемінізму – це «боротьба жінок за політичне рівноправ'я і за можливість обирати і бути обраними на виборах. Перші феміністки апелювали до ліберальних гасел: люди мають рівні права незалежно від статі» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 10). Більш детальне визначення «Фемінізму першої хвилі» наведено у «Словнику гендерних термінів»: «Фемінізм «першої хвилі» – організований рух за юридичну рівність жінок та чоловіків, що розпочався у 1848 році з'їздом у Сенеді Фолз (США, штат Нью-Йорк) та завершився із початком Першої світової війни (1914). До фемінізму «першої хвилі» можна зачислити виникнення ліберального фемінізму, суфражизму, мілітантство, фемінізм особливих прав, фемінізм державного забезпечення (welfare feminism), анархо-фемінізм. Основні представники фемінізму «першої хвилі»: Гаррієт Тейлор, Джон Стюарт Мілль, Лідія Беккер, Еммелін Панкхорст, Ема Голдман («Червона Ема») та інші» (Шевченко 2016: Черкаси, 229-230).

Попри те, що учасниці фемінізму першої хвилі досягли поставленої мети, явище боротьби за жіночі права не зникло і згодом почало розвиватися. Наступна хвиля фемінізму розпочалася в 60-ті роки 20-го століття. В цей час утиски прав жінок

розглядаються у ширшому розумінні. «Гноблення тут уже не зводилося до заборони жінкам брати участь у політичному житті. Виявилось, що політична рівність не виключає утисків у сім'ї та на робочому місці» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 10).

Згідно з «Словником гендерних термінів» фемінізм другої хвилі характеризується «організованою боротьбою за фактичну реалізацію прав жінок, визнаних на законодавчому рівні. Розпочинається протестними виступами у 60-70-х роках ХХ століття у США та Європі. Основоположницею та теоретиком фемінізму «другої хвилі» вважається Сімона де Бовуар завдяки власній праці «Друга стаття» (1949). Спільна вимога феміністок «другої хвилі» – боротьба за право не лише обирати, але й ввійти самим у владні структури. Основні представники фемінізму «другої хвилі»: Бетті Фрідан, Джуліет Мітчелл, Ненсі Чодороу, Люс Іригарей, Джудіт Батлер та інші» (Шевченко 2016: Черкаси, 206-207).

На відміну від учасниць фемінізму першої хвилі, останні не змогли повністю задовольнити свої вимоги. Однак, завдяки протестам і незламній позиції, жінки домоглися масового виходу на ринок праці. Невдовзі, у 90-ті роки 20-го століття, на зміну другої – приходить «фемінізм третьої хвилі» або ж «неофемінізм». «Дискусія тут відбувається переважно навколо поняття «ідентичності». Ключова тема для феміністок третьої хвилі – усвідомлення, що насправді питання не зводиться до того, що є жінки, а що – чоловіки. Питання зводиться до спроби зрозуміти, як саме ці гендерні ролі, чоловіча і жіноча, конструюються, як ми стаємо чоловіками і жінками» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 11).

«Словник гендерних термінів» описує «фемінізм третьої хвилі» наступним чином: «Фемінізм «третьої хвилі» (неофемінізм) – бере свій початок із ранніх 90-х років ХХ століття і триває досі. Авторкою цього терміну стала американська письменниця Ребека Уолкер, донька активістки фемінізму «другої хвилі» – Еліс Уолкер. У 1992 р. вона опублікувала в феміністичному часописі «Ms» статтю «Стаючи третьою хвилею», яка стала своєрідним маніфестом цього напрямку. Зокрема, Р. Уолкер констатувала, що означало бути феміністкою в актуальний для неї час: «Бути феміністкою – означає наповнення ідеологією рівності та жіночої сили кожної частини мого життя...» (Шевченко 2016: Черкаси, 244-245).

Попри те, що більшість дослідників погоджуються з визначенням трьох хвиль фемінізму, деякі сучасні науковці визначають ще «четверту хвилю фемінізму».

Однією з таких є британська дослідниця Пруденс Чемберлен. Згідно з теорією «четвертої хвилі фемінізму», вона бере свій початок у 2012 році, відроджує інтерес до фемінізму і пов'язана з активним використанням соціальних мереж. За її словами, «четверта хвиля фемінізму» зосереджена на справедливості для жінок і протидії сексуальному насильству та домаганням. Відповідно до цього дослідження (Chamberlain 2017: London, 203), можна зробити висновок, що зараз «третя хвиля фемінізму» співіснують поряд із «четвертою», та, згідно з «Словником гендерних термінів» поряд із «другою хвилею фемінізму».

1.3. Ідеологічна структура фемінізму

Впродовж розвитку руху за рівноправ'я статей було виділено три основні різновиди фемінізму за ідеологічним напрямком: ліберальний, марксистський і соціалістичний, та радикальний фемінізм.

1. Ліберальний фемінізм

У «Словнику гендерних термінів» поряд із визначенням «ліберальний фемінізм» застосовується визначення «фемінізм рівності». Тут зазначено, що «фемінізм ліберальний (фемінізм рівності) – бере свій початок із ліберальних уявлень про індивідуальну свободу та свободу вибору. Перші виступи ліберальних феміністок відносяться до періоду великої французької революції, коли виявилось, що вільними та рівними в правах є тільки чоловіки, жінки ж не є повноцінними громадянами, а тому й не мають усією сукупності прав і свобод» (Шевченко 2016: Черкаси, 217).

Професор Лариса Заграй у своєму посібнику «Теорії гендеру: гендерні дослідження у психології» також зазначає, що ліберальний фемінізм – передусім про рівноправ'я статей і порівнює проблему утиску прав жінок із вирішенням проблеми расизму: «Як тільки ми гарантуємо формальну і змістовну рівність прав, ми можемо вважати, що так само, як ми колись вирішили питання з расизмом, ми вирішили питання і з гендерною нерівністю» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 12).

Українська феміністська теоретикня та письменниця Соломія Павличко у збірці «Фемінізм» зазначає, що головним гаслом ліберального фемінізму 18-го ст. було «та ж сама освіта для жінок, що й для чоловіків» (Павличко 2002: Київ, 155). Дослідниця наводить у приклад одну з основних феміністичних праць того часу написану Мері

Волстонкрафт «Праця «Захист прав жінок» – полеміка з педагогічними ідеями Русо, висловленими в «Емілі» про різні типи освіти для хлопців і дівчат. Для Русо раціональний чоловік доповнює емоційну жінку. Мері Волстонкрафт вважала, що якщо розум відрізняє людей від тварин, то, отже, жінки мають розум і повинні його розвивати. Жінка не є забавка чоловіка, а мета сама для себе» (Павличко 2002: Київ, 155).

Український науковець і феміністка Оксана Кісь зазначає, що в ліберального або ж поміркованого фемінізму найдовша історична традиція. Ця течія, за словами дослідниці, «має реформістський характер і спрямована головню на пошук шляхів покращення становища жінок в межах існуючих суспільно-економічних структур» (О. Кісь 2000: часопис «І», №17). Також О. Кісь зауважує, що ліберальний фемінізм піддається жорсткій критиці представницями радикального фемінізму, через їх погляд на регулювання інтимного життя, адже послідовниці поміркованого фемінізму вважають, що вона не підлягає зовнішньому регулюванню.

2. Марксистський та соціалістичний фемінізм

«Фемінізм марксистський та соціалістичний» – рухи а 1960-х рр. розвивалися в контексті загальної критики капіталізму та потужного підйому лівих рухів, що поширилися з Франції, у ситуації повсюдного захоплення інтелектуалів марксизмом, зростання антибуржуазних настроїв і намірів. Соціалістичні та марксистські феміністки бачили себе учасниками цієї боротьби. Головні положення марксистського й соціалістичного фемінізму спираються на взаємозв'язок гендерної та класової нерівностей з інститутами приватної власності» (Шевченко 2016: Черкаси, 223).

Професор Лариса Заграй зазначає, що значний внесок у розвиток марксистського фемінізму «зробив уряд більшовиків, який на початку 1920-х років став найбільш прогресивним урядом у світі з точки зору гендерної рівності: буро гарантовано формальну політичну рівність, формальну виборчу рівність, жінок вчили грамоті, намагалися звільнити від «кухонного рабства» через відкриття централізованих пролетарських їдалень» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 12). Окрім того, професор вважає, що «марксистський фемінізм цікавий тим, що в якості своєї центральної теми вводить проблему неоплачуваної, безкоштовної домашньої праці» (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 12).

Дослідниця Соломія Павличко своєю чергою зазначає розбіжності між марксистським і соціологічним фемінізмом: «Соціалістичні феміністки критикують марксистських феміністок за те, що останні мало говорять про пригноблення жінок з боку чоловіків. Марксистські феміністки вважають, що жінок гнобить капітал, а чоловіки є лише непрямыми гнобителями» (Павличко 2002: Київ, 156).

Феміністка та науковець Оксана Кісь пояснює, що такий фемінізм базується на класових відмінностях між чоловіками і жінками, а головна дискримінація жінок полягає у розподілі праці для обох статей. Основною метою соціалістичного фемінізму є «зміна соціально-економічної площини суспільного буття» (Кісь 2000: часопис «Ї», №17). До представниць марксистського фемінізму належать зокрема британський психоаналітик і авторка праць Джуліет Мітчелл та британський соціолог Енн Оуклі.

3. Радикальний фемінізм

За визначенням «Словника гендерних термінів», фемінізм радикальний – це «найяскравіший напрям у фемінізмі. Радикальні феміністки розглядають жінок як біологічний клас, який історично першим почав дискримінуватися й експлуатуватися, пригноблення жінок -найбільш широко поширена й найбільш сильна форма гноблення. Радикальний фемінізм зазвичай закликає покінчити не тільки з капіталізмом, а й змінити смію, принаймні як економічний інститут та інститут виховання дітей» (Шевченко 2016: Черкаси, 237).

Соломія Павличко у своїй праці окреслює п'ять головних ідей радикального фемінізму: «1. Історично жінки – перша пригноблена група; 2. Пригноблення жінок найпоширеніше, існує в кожному відомому суспільстві; 3. Це найглибший вид гноблення, який найважче викоринити; 4. Воно викликає глибокі страждання в своїх жертв, хоча нерідко це гноблення непомітне через культурні стереотипи; 5. Пригноблення жінок дає концептуальну модель для розуміння форм гноблення» (Павличко 2002: Київ, 156-157). Головний акцент у радикальному фемінізмі, на думку теоретика, ставиться на тому «...що/як чоловіки контролюють жіноче тіло. Чи це заборона контрацепції, абортів, чи насильство проти жінок, порнографія, сексуальні домагання. Все це є питання влади. Якщо людина не має влади над своїм тілом, вона позбавляється власної гуманності» (Павличко 2002: Київ, 157).

Науковець Оксана Кісь зазначає, що головною тезою радикального фемінізму є сексизм, який сформувався внаслідок «універсальної дії патріархату як системи домінування чоловіків над жінками» (Кісь 2000: часопис «І», №17). Представниці та представники цього руху вважають головним завданням «докорінну зміну системи суспільних відносин на користь жінок». Окрім того, за словами О. Кісь, радикальні феміністи та феміністки «проголошують своєю метою побудову феміноцентричного суспільства і ліквідацію чоловіків як класу» (Кісь 2000: часопис «І», №17). Представниками теорії радикального фемінізму є лекторка анархістської філософії та прав жінок Емма Голдман та співзасновниця таких феміністичних груп як «Радикальні жінки Нью-Йорка», «Червоні панчохи» та «Радикальні феміністки Нью-Йорка» Шуламіт Фаєрстоун. Оксана Кісь також зазначає, що в результаті розвитку теорії радикального фемінізму, виник новий термін, а саме – категорія гендера.

1.4. Феміністичний рух в Україні

Наступний підрозділ присвячено розвитку феміністичного руху на території сучасної України в різні історичні періоди. У пункті 1.4.1. ми розглянемо жіночий рух Наддніпрянщини від його зародження у другій половині XIX століття до початку XX століття. В наступному пункті під номером 1.4.2. ми проведемо аналіз розвитку жіночого руху на західноукраїнських землях впродовж того ж часового відрізка, що й попередньої території. Такий розподіл необхідний через приналежність цих територій в певний час до різних держав та імперій. Наступний пункт цього підрозділу – 1.4.3. – присвячено феміністичному руху на території України під час панування влади Радянського Союзу. У пункті 1.4.4. ми розглянемо відродження жіночого руху в Україні та тенденції його розвитку після занепаду попередньої влади і здобуття Україною незалежності.

1.4.1. Жіночий рух Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX століття

Поширення ідей загальноєвропейського руху за рівноправ'я статей посприяло створенню жіночих організацій на українських землях. Головними

ідеями жіночого руху було оновлення політичної системи, розвиток самопізнання та прагнення до самореалізації. Феміністичний рух розвинувся, зокрема, завдяки підтримці жінок прогресивною інтелігенцією того часу. Наприкінці 50-х і до 90-х років XIX століття феміністичний рух відстоював права жінок на участь в культурному житті суспільства, освіту, працю в виробництві. Невдовзі цей етап боротьби за рівноправ'я отримав назву «рух за емансипацію жінок».

Жіночі товариства, які утворювалися на цих територіях приділяли увагу благодійності, просвіті жінок, боротьбі за право на освіту, як середню так і вищу. Членкині благодійних добродійних товариств займалися створенням притулків, надавали матеріальну та моральну допомогу, організовували професійні жіночі товариства.

У книзі «Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні», що вийшла друком за загальною редакцією дослідниці та історика Людмили Смоляр, визначено характерні риси першого емансипаційного етапу жіночого руху: «самостійність у виборі цілей та форм діяльності; підтримка жінок різних соціальних верств, які бажали працювати; використання різноманітних способів для зміцнення фінансової бази жіночих організацій; антифеодальна, демократична направленість діяльності; активне співробітництво з прогресивно мислячими чоловіками» (Смоляр 1999: Одеса, 95). Водночас науковець зазначає, що чоловіки не завжди підтримували феміністичний рух. Толерантність по відношенню до жіночих прагнень вони виявляли допоки йшлося про право на вищу освіту та працю. Коли ж сфера їхньої діяльності почала розширюватися, така активність стала лякати чоловіків.

У 1887 році відбулася подія, яка об'єднала письменниць з обох частин України. Завдяки ініціативі Наталі Кобринської та Олени Пчілки світ побачила перша жіноча українська збірка – літературний альманах «Перший вінок».

Другий етап жіночого руху, за словами Людмили Смоляр, розпочався у 90-х роках XIX століття: «в цей період жінки Наддніпрянської України приймали участь в Міжнародних конгресах, Всесвітніх виставках, які сприяли залученню жінок до загальноцивілізаційних процесів, розширювали коло уявлень та понять про механізми та методи боротьби за жіночі права, роль жіночих товариств» (Смоляр 1999: Одеса, 96). До попередніх питань, якими займалися жіночі організації, додалася така соціальна проблема, як торгівля жінками. Це зумовило формування

жіночих товариств морально-етичного спрямування, які були засновані зокрема у Києві та Одесі. Гаслом цього періоду жіночого руху стало «Свобода, рівність всіх перед законом, без різниці статі» (Смоляр 1999: Одеса, 97). Саме з цього часу на території Російської імперії жіночий рух почали називати «фемінізмом», а прихильниць цієї ідеї часто називали «рівноправками».

На початку ХХ століття, за словами Л. Смоляр, феміністичний рух набув політичного характеру: «Найбільш політизованою організацією була Спілка Рівноправності Жінок (СРЖ), відділи якої працювали в дев'яти містах Наддніпрянщини» (Смоляр 1999: Одеса, 99). Дослідниця стверджує, що СРЖ поєднувала боротьбу за інтереси жінок з боротьбою за національні інтереси. Полтавський відділ СРЖ в цей час очолювала Олена Пчілка. Організації національного спрямування також організовувалися в освітніх закладах.

Найбільшим товариством цього періоду стало «Харківське товариство взаємодопомоги працюючих жінок». Важливою подією для жіночого руху, як зазначає Л. Смоляр, був Всеросійський жіночий з'їзд, який відбувався з 10 по 16 грудня у місті Санкт-Петербург, де під час виступів українки відстоювали не лише права жінок, але й свого народу. По завершенню з'їзду було створено Всеросійський Жіночий Союз під гаслом «Жінки повинні самі прокласти собі дорогу до свободи, не надіючись ні на які партії, а лише жіночу солідарність» (Смоляр 1999: Одеса, 101).

Дослідниця визначає, що третій етап жіночого руху Наддніпрянської України тривав від 1908 до 1914 року. В цей час почали формуватися організації нового типу – Жіночі Клуби. При них, як зазначає авторка, працювали бібліотеки, організовувалися лекції на тему фемінізму, літературні вечори, концерти та розваги для дітей членкинь. Найбільшими з таких, із феміністичними цілями, були Київський Жіночий клуб та Київське Жіноче Загальне Зібрання. Новим явищем феміністичного руху цього часу, за словами Л. Смоляр, стала ідейна боротьба між ліберально-демократичною та соціал-демократичною течіями. Впродовж цього періоду виходили такі жіночі видання, як «Женский альманах» (Одеса, 1901 р.), «Женская мысль» (Київ, 1909-1910 рр.), «Женская политическая газета» (Одеса, 1912 р.).

Останній четвертий етап жіночого руху на території Наддніпрянської України авторка дослідження визначає 1914-1917 роками. Після початку Першої світової

війни жіночі організації частково переформували свої завдання заради допомоги потребам фронту. Після лютневої революції 1917 року жіночий рух тут почав розвиватися в межах Української Самостійної Держави.

Авторка робить висновок, що в процесі формування феміністичного руху в Наддніпрянській Україні впродовж 1860-1917 років, взяло участь три покоління жінок. Найвідомішими представницями руху, які стали першими українськими феміністками, вона називає – Олену Пчілку, Людмилу Старицьку-Черняхівську, Софію Русову, Людмилу Яновську, Валерію О'Коннор-Віленську, Софію Вольську, Марію Ішуніну, Віру Клячкіну, Христину Алчевську, Наталію Дорошенко та інших.

1.4.2. Жіночий рух на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття

У Західній частині України в цей час на жіночий рух мало вплив загальноєвропейське культурне коло. Членкиня правління Української Асоціації Дослідників Жіночої Історії Оксана Маланчук-Рибак зазначає, що наприкінці XIX століття були визначені такі основні напрямки феміністичного руху, як «ліберальний, соціал-демократичний і соціально-релігійний (католицький)» (Смоляр 1999: Одеса, 111). На окремому рівні існував також національний фемінізм. За словами дослідниці, у 50-70-х роках XIX століття в західноукраїнських виданнях «з'явилися спорадичні публікації, присвячені питанням суспільної ваги материнства, патріотичного покликання жінок, проблемам жіночого виховання та освіти, а також інформації про становище жінок в інших країнах та про поширення жіночого руху» (Смоляр 1999: Одеса, 112).

Першими жіночими організаціями на цій території були релігійно-доброчинне «Товариство русских дам» (Львів, 1878 р.) та, за ініціативи Наталі Кобринської, «Товариство руських жінок» (Станіслав (сучасний Івано-Франківськ), 1884 р.).

На феміністичний рух, який розвивався на українських територіях, що входили до складу Австро-Угорщини, а потім – Польщі, значний вплив мала доступна література, яка зачіпала проблему жіночого питання. О. Маланчук-Рибак зауважує, що література була різного характеру: «На одному полюсі література типу

«Die Schattenseiten des Frauenstudiums» (S. Grünwald-Zerkowitz), де виправдовувалось нібито самою природою обумовлене, підпорядковане становище жінки, на протилежному – феміністичні концепції Д.С. Мілля і його послідовників, праці соціалістичного характеру Ф. Енгельса, А. Бебеля, К. Цеткін» (Смоляр 1999: Одеса, 113). Боротьба за рівноправ'я статей знайшла відгомін у багатьох творах галицьких письменників та письменниць того часу. Дослідниця наводить, як приклад М. Ганкевича та його роботу «Про жіночу неволю в історичнім розвою» (Львів, 1891 р.), К. Малицьку «Про жіночий рух» (Львів, 1904 р.), статті Наталі Кобринської, які були опубліковані в альманаху «Перший вінок» та у випусках збірника «Наша доля».

Таким чином жіночий рух на західноукраїнських землях формували представники обох статей. Серед відомих діячів, які підтримували феміністичний дискурс були М. Драгоманов, І. Франко, О. Терлецький, М. Павлик і М. Грушевський.

У 1912 і 1913 роках у Львові, за ініціативи Наталі Кобринської, вийшли два томи серійного видання «Жіноча бібліотека». В них друкувалися зокрема переклади творів у яких були цікаві, на думку організаторки, жіночі образи. Широке коло українських читачів побачило твір Кароліни Светлої «З наших боїв і змагань» та М. Матерлінка «Синьобородий і Аріяна».

В першій половині 20-го століття – у 1917 та 1921 роках – жіночі організації об'єдналися в Союз українок. «До Союзу українок згодом долучилися жіночі організації Волині, Польщі, Чехословаччини, Австралії, США, Канади. (На базі цього Союзу у 1934 році було створено Всесвітній союз українок, який у 1937 році був офіційно затверджений польською владою) (Заграй 2019: Івано-Франківськ, 18).

У 20-30-ті роки ХХ століття жіночий рух озброївся ідеологічними гаслами фемінізму та націоналізму, і на цих територіях почав розвиватися національно-ліберальний фемінізм. В міжвоєнний період з'являються публікації, які популяризують саме цю течію. Про деякі з них згадує у своєму дослідженні О. Маланчук-Рибак: М. Рудницька «Українська дійсність і завдання жінки» (Львів, 1934 р.), Є. Тишинська «Роля жіночих організацій в католицькій акції» (Львів, 1934 р.), збірник «Пропам'ятна книга першого з'їзду Марійських дружин пань у Львові 1904-1934» (Львів, 1937 р.).

Про періодику міжвоєнного періоду О. Маланчук-Рибак зазначає наступне: «...у Львові виходило декілька публіцистичних часописів для жінок: «Жіночий вісник» (1922), «Жіночий голос» (1931-1939), «Жінка» (1935-1939), «Громадянка» (1938), «Світ українки» (1938) та «Українка» (1938-1939)» (Смоляр 1999: Одеса, 119).

Загалом жіночий рух на західноукраїнських землях до початку Другої світової війни поєднував ідеї національно-визвольної боротьби із концепцією ліберального фемінізму.

1.4.3. Фемінізм під егідою радянської влади

У 20-х роках минулого століття українські жінки практично не мали змоги публічно боротися за рівноправ'я статей в тому значенні, яке ми маємо сьогодні. Теоретично вони мали такі самі права які чоловіки на освіту та доступ до професійної діяльності, проте будь-які суспільні обговорення цієї теми були неможливими. Про ставлення радянської влади до проблеми рівності пише у своїй книзі «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму» дослідниця Віра Агеєва: «Звичайно, юридичне проголошення рівності, гарантування – принаймні на законодавчому рівні – однакових прав на освіту та працю, було величезним прогресом порівняно з передреволюційною ситуацією. Але масове залучення жінок до фабричних і заводських станків дуже часто означало погіршення їхнього становища. Подвійні стандарти тут ставали правилом» (Агеєва 2008: Київ, 292). Професорка в підтвердження наводить цитату із праці Кейт Міллет «Сексуальна політика»: «лише трійко дітей з кожної сотні були прилаштовані за межами дому. Увесь тягар піклування про дитину й хатню роботу був звалений на жінку» (Агеєва 2008: Київ, 292).

Під впливом таких різких змін у законодавстві, психологічно не готові, «залежні від патріархальних стереотипів і догм» (Агеєва 2008: Київ, 292) , та менш освічені жінки, зазвичай отримували низькооплачувану та не таку престижну, як чоловіки працю.

«У тридцяті роки преса знову активно пропагує ідеал міцної сім'ї – міцної держави, і «жінка тепер не мала ні рятунку, ні перепочинку від тягара домашніх

обов'язків та піклування про дитину, оскільки давній ідеал рівності статей ставав дедалі недоречнішим у країні, що готувалася до війни, насаджуючи мілітаристський, авторитарний дух, і той дух часто годі було відрізнити від традиційної патріархальності» (Агеєва 2008: Київ, 293). Радянська влада активно створювала образ чоловікоподібних жінок, які згодом закріпилися в жіночих типажах у літературі. «З'явився ряд романтичних постатей жінок-революціонерок, беззавітних ригористок, що жертвували всім задля вищої ідеї. [...] Водночас активно насаджувався ще один варіант образу нової жінки – у сумнозвісному «виробничому» та «колгоспному» романі. За всієї неприхильності до покірних патріархальних героїнь, вони все ж у психологічному сенсі порівняно цікавіші й привабливіші, ніж соцреалістична «нова жінка» з молотом чи киркою в руках і невичахаючим ентузіазмом в очах» (Агеєва 2008: Київ, 294).

Дослідниця зазначає, що маскулінізація жінки відбувалася не лише в радянській літературі, але й у мистецтві загалом: «Згадаймо безліч мускулястих, опасистих жінок зі снопами, серпами й молотами в руках на паркових п'єдесталах і закличних плакатах» (Агеєва 2008: Київ, 294). За допомогою мистецтва, де чітко відображали залучення жінок до виробництва та колись питомо чоловічих професій, радянська влада намагалася створити видимість вирішення проблеми рівноправ'я. В цей час про питання фемінізму активно заговорили письменники в еміграції. Однією з них, власне, була Олена Теліга. У 1935 році вона опублікувала у «Віснику» статтю «Якими нас прагнете?» в якій зробила аналіз поширених чоловічих стереотипів щодо жінок.

У 1960-х рр. в УРСР було створено жіночі ради, які діяли під керівництвом партійних організацій. У період панування СРСР на території України багато жіночих організацій зазнали репресій і були вимушені припинити свою діяльність. Свою роботу вони почали відновлювати лише після здобуття незалежності. За час свого правління радянська влада так і не спромоглася зрозуміти ідею фемінізму. Надавши жінкам право працювати фізично на тому ж рівні, що й чоловіки, було вирішено, що більше жодних питань до проблеми рівноправ'я не може бути. До розпаду Радянського Союзу на територіях, які були підвладні цьому режиму, розвиток фемінізму тимчасово сповільнився.

1.4.4. Відродження жіночого руху в Україні

Після здобуття Україною незалежності рівні права чоловіків і жінок були закріплені новою Конституцією України. Жіночі організації, які закрилися внаслідок утисків з боку радянської влади почали відновлювати свою роботу. Так, у 1992 році, через 50 років після припинення функціонування, відродилася всеукраїнська організація Жіноча громада. У 1994 році було створено Всеукраїнське жіноче товариство ім. Олени Теліги. Основним завданням Товариства була ліквідація всіх форм дискримінації жінок. У 1998 році Товариство заснувало журнал «Жіночий світ» в якому висвітлюється діяльність організації та поширюються знання про права жінок.

Дослідниця Людмила Смоляр у своїй праці «Самоорганізація жінок та відродження жіночого руху в Україні» розділила нові або відновлені жіночі організації на три групи. До першої вона віднесла історичні або традиційні жіночі організації, які відродилися на ґрунті тих товариств, що діяли раніше на теренах України. Друга група, за словами Л. Смоляр – організації соціально-орієнтовані. Членкині цих організацій займалися вирішенням гострих соціальних проблем, які виникли після розвалу Радянського Союзу. Такими організаціями були: «Організація солдатських матерів України», Ліга «Матері і сестри – воїнам України», Спілка жінок-трудівниць «За майбутнє дітей України» тощо. Третю групу жіночих організацій становлять, відповідно до розподілу дослідниці, організації ділових жінок. Наприклад, Київська федерація ділових жінок «Либідь», Кредитний союз «Жіноча взаємодопомога», «Асоціація жінок в агробізнесі» тощо.

Низка товариств займається, зокрема, дослідженням та популяризацією цих досліджень з гендерної проблематики. До таких належить Київський дослідний консультативний гендерний центр, Український центр жіночих досліджень, Сумський гендерний центр та ін. Загалом сьогодні в Україні зареєстровано більше двох сотень громадських жіночих об'єднань.

1.5. Феміністичні рухи в Чеській Республіці

Жіночий рух на території сучасної Чеської Республіки на початку свого зародження мав на меті ту ж ціль, що й феміністичний рух усю Західною Європою –

виборче право. Окрім цього, жінки вимагали доступу до освіти, зокрема права навчатися в університеті, а також вільний вихід на ринок праці.

Першими чеськими феміністками були монахиня Йозефа Педалова, яка після вступу до ордену святої Єлизавети змінила ім'я на Марія-Антонія та відома, як письменниця, під псевдонімом Добровластка, та Магдалена Доброміла Реттігова (Vodáková 2003: Praha, 318). У 1890 році Елішка Красногорська заснувала першу дівчачу гімназію.

Наприкінці 19-го століття жінки поступово почали виходити на ринок праці, проте вибір професії був обмеженим. Працювати можна було у сфері соціальних або опікунських служб. Виборче право жінкам не надавали через ряд невинуватих переконань. Було прийнято вважати, що це чоловічий обов'язок, оскільки чоловіки – військові, а жінки, маючи таке право, втратять свою жіночість. В кінці 1905 року в Празі було організовано політичні збори та демонстрації задля надання жінкам виборчого права. Боротьба за це право тривала ще практично 15 років, у 1919 році жінки досягли своєї мети. Проте на цьому боротьба за рівноправ'я не завершилася.

В Чехословацькій республіці створювали феміністичні організації, які виборювали рівність у всіх сферах життя. Один із проривів у досягненні цієї цілі відбувся після закінчення Другої світової війни та приходу соціалістичного режиму. Попри згубні наслідки цієї влади на різні сфери, у 1948 році було встановлено на законодавчому рівні рівність прав чоловіків і жінок у сім'ї та в громадській сфері. У 1960 році було встановлено однаковий доступ до освіти та до будь-якої професії, а також однакову заробітну плату незалежно від статі працівника. Феміністичний рух у Чеській Республіці безперервно розвивається. Як і в інших країнах, феміністки в Чехії продовжують боротися за рівноправ'я статей у різних сферах життя.

Найвідомішими діячами Чехії, які займалися жіночим питанням, є письменниця Кароліна Светла, вчений Войта Напрстек (після революції в Австрійській імперії 1848-1849 рр. був вимушений емігрувати до США, коли повернувся до Праги - організував лекції на тему жіночого руху в Англії та Сполучених Штатах Америки), письменниця Тереза Новакова, публіцистка та сенаторка Франтішка Пламінкова, дружина першого президента Чехословацької республіки Шарлотта Масарикова, письменниця Елішка Красногорська.

1.6. Представники української феміністичної літератури

Вже наприкінці 19-го століття, після поширення ідей боротьби за рівноправ'я статей, в українській літературі з'являються твори з феміністичними ознаками. Однією з перших письменниць-феміністок вважають Марію Вілінську, яка, попри несумісність із феміністичним напрямком, була вимушена використовувати чоловічий псевдонім Марко Вовчок. Наступними відомими представницями феміністичної української літератури були Олена Пчілка та Наталя Кобринська, завдяки їхнім зусиллям у 1887 році у Львові побачив світ «альманах феміністичного спрямування «Перший вінок».

1893-1896 рр. Кобринська у видавництві «Жіноча бібліотека» випускає три книги альманаху «Наша доля». Ідеї жіночої емансипації підтримує радикальна інтелігенція, їх пропагують такі найавторитетніші галицькі діячі, як Іван Франко та Михайло Павлик. Франкова стаття «Жіноча неволя в руських піснях народних» (опублікована 1883 р.) була одною з перших літературознавчих розвідок, присвячених аналізу жіночої проблематики і жіночої психології» (Агеєва 2008: Київ, 35).

Ряд імен письменниць, які з'явилися у періодиці наприкінці 19-го століття, наводить у книзі «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму» дослідниця Віра Агеєва: «Наталка Полтавка (Надія Кибальчич-Симонова, Уляна Кравченко, Любов Яновська, Дніпрова Чайка (Людмила Василевська), Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач), Євгенія Ярошинська, Валерія О'Коннор-Вілінська, Катря Гриневичева, Людмила Старицька-Черняхівська, представниці дещо молодшої генерації – Наталя Романович-Ткаченко, Галина Журба, Надія Кибальчич, Христя Алчевська...» (Агеєва 2008: Київ, 12-13).

Феміністичні ідеї письменниць, зокрема Євгенії Ярошинської можемо побачити у публіцистиці надрукованій на сторінках вже згаданого альманаху «Наша доля»: «еслиби природа була вправді сотворила жінку лиш на кухарку тай на няньку, то не булаби єї обдарила висшими духовими здібностями, котрі не раз перевисшають мужескі. З сего послідного виходит, що жінки можут ставати разом з мужчими на арену студій, можут разом з ними боротись о пальму досконалости. Теперішна

залежність жінок походить не з їх нездібности, а з пересудів, через котрі не допускано жінок до висшої науки, показуючи їм все ті мужчинами по вигадувані природні права, котрі привязують жінку на віки до печи тай мати», – зверталася Ярошинська» (Горбач, Мочарник 2017: Гендер в деталях, інтернет-ресурс). Проте найбільш виразні ознаки фемінізму вбачаються у творах Ольги Кобилянської та Лесі Українки на яких ми зупинимося більш детально, оскільки літературний доробок останньої значною мірою вплинув на становлення Олени Теліги, як поетеси.

Дослідниця Соломія Павличко визначає у поглядах Лесі Українки дві позиції: з однієї – письменниця говорить про природність феміністичної ідеї, яку не потрібно доказувати, а з іншої – зазначає сумний стан жіноцтва та необхідність боротьби. Всі образи драматичних творів письменниці, за словами Соломії Павличко, представляють тему жіночої трагедії: зради щодо жінок, жіночої самотності, жіночого патріотизму, жіночої драматичної відданості істині. Дослідниця творчості Лесі Українки Лілія Сікора у статті «Феміністичні мотиви в творчості Лесі Українки» зазначає, що в поезії «Жіночий портрет» «поетка висвітлює своє розуміння патріархального шлюбу, який є не чим іншим, як актом купівлі-продажу, коли з «голоду серця» жінка стає невільницею чоловіка» (Сікора 2019: Молодий вчений, 206). Схожі мотиви (жіночої покірності, терплячості, самозречення) авторка знаходить у поезії «Східна мелодія». Також в творчому доробку Лесі Українки поширеними є теми жіночої самотності, а різні аспекти проблематики жіночого руху письменниця втілює в жіночих образах героїнь її творів. Такими є, наприклад, Жанна д'Арк, Беатріче, Ніобея, Офелія тощо. Дослідниця Віра Агеєва, окрім поетичних творів Лесі Українки, проаналізувала її епістолярну спадщину. Ці листи, як зазначає авторка, «можна прочитати ще й як розповідь про нелегке становлення жінки-письменниці у патріархальній літературі, як історію формування модерної жіночої свідомості й звільнення від багатьох загальнообов'язкових рис та якостей добродесної жіночності» (Агеєва 2008: Київ, 166). Дослідниця водночас стверджує, що феміністичний дискурс в листуванні Лесі Українки дуже вагомий, хоча спершу, аналізуючи її епістолярну спадщину, може здатися нібито популярне тоді «жіноче питання» письменницю зовсім не цікавить, проте після більш детального вивчення існування феміністичного руху в той історичний період, її вектор на підтримку жіноцтва стає очевидним.

Ідеї емансипації та фемінізму закладала у свої твори й Ольга Кобилянська. У своїх повістях і оповіданнях письменниця відображує нову жіночу реальність, про яку досі ніхто не писав у традиційному патріархальному літературному колі. Її жіночі образи – освічені, прогресивні, інтелігентні жінки, які борються за свою незалежність. Сама письменниця брала активну участь у розвитку жіночого руху, була однією з організаторок Товариства руських жінок на Буковині та активно дописувала у вітчизняних та закордонних часописах на тему емансипації.

Стрімкий розвиток феміністичної літератури в Україні розпочався в 90-х роках 20-го століття. Найвідомішою авторкою сучасної феміністичної літератури є Оксана Забужко та її книги «Польові дослідження українського сексу» (1996), «Я, Мілена» (1996), «Сестро, сестро» (2003). Феміністична та жіноча література зараз здобули популярність і в Україні цей пласт представляє ряд письменниць серед яких: Наталка Сняданко, Наталія Гурницька, Софія Андрухович, Ірена Карпа, Ірен Роздобудько та інші.

1.7.Феміністична критика

Жіночий рух і розвиток феміністичної та жіночої літератури посприяли зародженню напряму феміністичної літературної критики. На думку британського науковця, – Пітера Баррі, жіночий рух «був літературним від самого початку, зокрема це виявлялося в усвідомленні значення пропагованих літературою жіночих образів, визнанні життєво необхідним боротися з ними, сумніві в їхньому авторитеті та обґрунтованості» (Баррі 2008: Київ, 144). Перші праці переповнені феміністичними ідеями з'явилися ще до введення терміну «фемінізм». «Декларація прав жінки» (1789) французької письменниці Олімпії де Гуж, «Захист прав жінок» (1792) британської письменниці Мері Волстонкрафт, «Поневолення жінок» (1869) британського філософа Джона Стюарта Мілла. Але справжнім поштовхом до формування феміністичної літературної критики стала праця Сімони де Бовуар «Друга Стаття» (1949).

«Невдовзі після появи «Другої статі» з'явились чимало літературознавчих досліджень, які розвинули запропоновані авторкою принципи аналізу літературних творів. До найбільш відомих та авторитетних методологічних робіт із теорії «жіночої літератури» належать праці М. Еллманн («Думаючи про жінок» 1968 р.),

К. Міллет («Політика статі» 1970 р.), Е. Моєрс («Літературна жінка» 1976 р.), Е. Шовалтер («Їхня власна література: британські жінки-письменниці від Бронте до Лессінг» 1977 р.) та ін.» (Госовська, *Studia Methodologica* 2011: Тернопіль, 130).

Пітер Баррі у книзі «Вступ до теорії: Літературознавство і культурологія» зазначає, що «основні зусилля феміністичної критики 1970-х рр. були спрямовані на викриття того, що можна було б назвати механізмами патріархальності, тобто культурної «настанови» чоловіків і жінок, яка узаконювала статеву нерівність» (Баррі 2008: Київ, 145). Тобто літературні критики того часу зосереджували увагу на твори авторів-чоловіків в яких виявлялися типові жіночі образи. Далі автор зауважує, що впродовж наступного десятиліття «тональність фемінізму» зазнала змін. «По-перше, феміністична критика стала більш еkleктичною, вона взяла на озброєння відкриття й методи інших напрямів критики: марксизму, структуралізму, лінгвістики тощо. По-друге, вона, замість атакувати чоловічий образ світу, зосередилася на дослідженні природи жіночого світу й світогляду та на реконструкції втраченого або ж забороненого жіночого досвіду. По-третє, в центр уваги потрапила проблема створення нового канону жіночих текстів, перегляд історії літератури з метою повернути до канону несправедливо забутих жінок-письменниць» (Баррі 2008: Київ, 145-146).

За словами Пітера Баррі, представниця феміністичної критики й американська дослідниця Елейн Шовалтер вважає, що «зсув кінця 1970-х років полягає у переміщенні уваги з «андротекстів» (написаних чоловіками) на «гінотексти» (написані жінками)» (Баррі 2008: Київ, 146). Дослідниця вводить в ужиток термін «гінокритика», так вона називає новий вид феміністичної критики метою якого є «вивчення жінок як письменниць і його суб'єктами є історія, стилі, теми, жанри і структури жіночого писання: психодинаміка жіночої творчості, траєкторія індивідуальної або колективної жіночої кар'єри, еволюція і закони жіночої літературної традиції» (За ред. Зубрицької 2002: Львів, 685). Також Шовалтер у своїй праці «Феміністична критика у пущі» визначає чотири моделі, які відрізняють жіноче письмо від чоловічого, а саме:

- 1) Біологічна модель – феміністична критика з біологічної перспективи виводить на перший план тіло, як джерело літературного виразу. Така критика – є інтимною та шукає нові стилістичні форми.

- 2) Лінгвістична модель – націлюється на той факт, що чоловіки та жінки використовують мову у різний спосіб. Шовалтер досліджує різні можливості підходу до використання мовних засобів у чоловіків та жінок та їх застосування в літературі.
- 3) Психоаналітична модель – така феміністична критика націлюється на вплив підсвідомості на творчий процес написання творів.
- 4) Культурна модель – поєднує три попередні моделі та вводить їх у суспільний контекст. Шовалтер вважає, що культурний досвід продукує різні групи жінок, які підходять до тексту іншими способами на основі різних факторів: соціального статусу, етнічної приналежності та гендеру.

Дослідник Пітер Баррі своєю чергою додає, що від 1970-х років у феміністичній критиці «прикметним для фемінізму стала поява широкого діапазону позицій, які співіснують у його межах. Суперечки точаться довкола трьох ключових проблем, а саме: 1) ролі теорії; 2) природи мови; 3) значення психоаналізу» (Баррі 2008: Київ, 147).

2. Життя та творчість Олени Теліги

Цей розділ присвячено дослідженню життя та творчості поетеси. Підрозділи ми поділили на вивчення ранніх років життя (2.1.), періоду еміграції письменниці (2.2.), в окремому підрозділі (2.3.) звертаємо увагу на літературне коло «Празька школа» до якого відноситься Олена Теліга. Коротко аналізуємо учасників групи поетів, які мали безпосередній вплив на розвиток особистості та творчості поетеси. У підрозділі 2.4. досліджуємо останні роки життя та героїчну смерть поетеси.

2.1. Ранні роки життя

Олена Теліга (дівооче прізвище – Шовгеніва) народилася 21 липня 1906 року в місті Іллінськ, неподалік від Москви. Обоє батьків майбутньої письменниці були родом з території сучасної України. Мати, Уляна Степанівна, народилася на Поділлі, а батько, Іван Опанасович, - у селі Кам'янка недалеко від Харкова. Попри українське походження, ранні роки життя Олені Телізі довелося прожити на чужині. До п'яти років – в Іллінську, потім вся сім'я перебралася у Санкт-Петербург.

Про дитячі роки поетеси згадує у виданні присвяченому Олені Телізі під назвою «На зов Кисва» близький друг Олег Жданович: «Олена Шовгеніва в дитячих своїх роках не була вихована ззовні по-українськи, лише по-«російськи». Хоч її батьки й розмовляли між собою переважно по-українському, вона не була вихована, як українська дитина. Вона від гувернанток засвоїла бездоганний акцент у французькій, німецькій та московській мовах – чого її батьки, що покінчили російські високі школи, ніяк не могли досягнути й увесь час говорили по-московськи з українською вимовою, а мати ще й з західноукраїнською (тверде «р») – але не говорила українською мовою. Весь час потім мала за це жаль до батьків. Але дитиною не знала нічого про свою українськість і ніби не відчувала браку цього» (Жданович 1947: Вінніпег, 8-9).

Попри те, що Олена провела в Україні відносно зовсім небагато часу, любов до України, яка прокинулася в поетеси більше ні на мить не згасала в її серці до самої смерті. Київ Олена Теліга побачила лише, коли їй виповнилося 13 років. В цей час батько Олени Теліги починає працювати професором Київського політехнічного інституту на гідротехнічному та меліоративному відділенні інженерного факультету. Нове робоче місце Іван Опанасович зайняв незадовго до початку

революції 1917 року. Тоді він стає міністром уряду УНР, а старший брат Олени – Сергій – військовим Української Армії. Через три роки вони обоє були вимушені податися в еміграцію. Олена з матір'ю та молодшим братом Андрієм залишались в Києві, проте ненадовго. Постійні переслідування матері радянською владою, які стверджували, що вона дружина «петлюрівця» невдовзі змусили сім'ю знову об'єднатися, проте за межами батьківщини.

2.2. Еміграція письменниці

Перетнути кордон матері з двома підлітками було нелегко, зі свідчень Олега Ждановича, це було навесні 1923 року: «Доїхали потягом до Вінниці – тут контроль: куди, чого, за чим, до кого, звідки, папери, посвідки і т. д. – врешті арешт. Викрутившись з арешту, вирішують далі пробиватись пішки, бічними дорогами, селами до знайомих та рідних в Кам'янці-Подільському. Може, допоможуть в переході кордону» (Жданович 1947: Вінніпег, 17). Проте за даними Показчика, який було опубліковано у 2006 році під назвою «Документи про Шовгенових та Теліг у фондах Центрального Державного архіву вищих органів влади і Управління України» перехід кордону відбувся на рік швидше – у травні 1922 року. Тим не менш, перетнути кордон Шовгенівим все-таки вдалося.

Невдовзі вони зустріли батька, це було у місті Тарнов, що в Польщі. Через деякий час родина переїздить знову, цього разу – до Чехословаччини: «1924 року переїзять Шовгеніви до Подебрад в Чехословаччині, де батько стає ректором Української Академії...» (Жданович 1947: Вінніпег, 21). В Подебрадах Олена відвідує освітні курси після чого складає випускні курси і стає студенткою Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. В 20-х роках минулого століття Прага та Подебради були найбільшими українськими еміграційними центрами. Там Олена познайомилася із Наталею Лівицькою-Холодною, Євгеном Маланюком, Юрієм Драганом, Олегом Ольжичем та іншими видатними діячами того часу, які вплинули на подальше життя поетеси. Тут, під час навчання, Олена познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком Михайлом Телігою. Він був кубанським козаком, та донедавна – старшиною армії УНР. Олена з Михайлом одружилися 1 серпня 1926 року. В цей час Олена Теліга розвивається, як поетеса. Свої вірші вона читає на літературних вечорах перед друзями, які невдовзі

надсилають, без відома авторки, її поезію редактору «Літературно-наукового вісника» у Львові Дмитру Донцову. «Перша публікація – поезія «Весняне» – побачила світ у 11-й книзі «Літературно-наукового вісника» за 1928 р.» (За упоряд. Маковська, 2006: Київ, 19).

У 1929 році, після смерті матері поетеси, Михайло та Олена переїжджають до Варшави. Життя у Варшаві складалося нелегко, Телігам не вдавалося знайти постійну роботу, а Олена ще дужче сумувала за рідним Києвом. Через десять років подружжя знову змінює місце проживання, тепер Теліги осіли в Кракові. В цьому місті Олена зустріла свого давнього друга Олега Кандибу-Ольжича. В цей час Ольжич був одним з керівників націоналістичного руху й Олена, недовго думаючи, прийняла рішення брати участь в роботі ОУН. Поетеса займалася підготовкою ідеологічного матеріалу, який надсилали в Україну. В цей час тяжіння до батьківщини постійно зростало в серці Теліги і в 1941 році вона разом із письменником Уласом Самчуком вирушила в Україну.

2.3. Олена Теліга та «Празька школа» поетів

Еміграція української інтелігенції 20-30-х років була невідворотним явищем. Про причини масового виїзду українців пише у статті присвяченій «Празькій школі поетів» «Поезія «Трагічного оптимізму» український літературознавець Микола Ільницький: «Надії на відродження української державності були потоплені в крові Крут, Зимового походу, Базара. Тисячі воїнів армії Української Народної Республіки перейшли кордони новостворених на руїнах учорашньої Австро-Угорської імперії молодих держав, щоб не стати жертвою більшовицької розправи. В еміграцію виїхали державні діячі, вчені, письменники. У таборах Німеччини, Австрії, Польщі, Чехословаччини опинилося багато молодих людей, які ще вчора зі зброєю в руках боронили Українську державу, а сьогодні сотнями вмирали від голоду, холоду, хвороб» (За упоряд. Ільницького 2009: Київ, 8).

Дослідник літератури української еміграції також зазначає, що найбільш прихильною до українців виявилася Чехословаччина. Причиною цьому були старання створити зручні для українців умови проживання тодішнього президента Чехословаччини Томаша Масарика. Завдяки його сприянню українці отримали змогу здобувати освіту рідною мовою, відкривалися українські університети та

мистецькі центри. «У такій суспільній та культурно-мистецькій атмосфері і сформувалося літературне явище, яке здобуло назву «Празької школи».[...] «Празьку школу» презентують поети, чия творчість почалася в еміграції, переважно в Празі та Подєбрадах, хоч деякі з них пізніше виїхали з Чехословаччини: Євген Маланюк, Наталя Лівницька-Холодна, Олена Теліга – до Варшави, Василь Хмелюк – до Парижа, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, Галя Мазуренко та Олег Ольжич залишилися тут до Другої світової війни...» (За упоряд. Ільницького 2009: Київ, 10).

Інший український літературознавець Іван Дзюба у своїй статті «Поезія вигнання» називає зібрання поетів у Чехословаччині «Празькою групою» (За упоряд. Ільницького 2009: Київ, 707). Таке ж визначення використовує і дослідник Богдан Бойчук у статті «Штрих до Празької групи» (За упоряд. Ільницького 2009: Київ, 690). Сам термін «Празька школа» ніколи не використовувався поетами офіційно, це умовний термін, який, за даними Миколи Ільницького, був введений у науковий обіг після Другої світової війни літературознавцем Володимиром Державиним. «Празька школа» ніколи не була організаційно об'єднана в групу чи кружок, проте саме під такою назвою «пражани» стали відомі широкому загалу. Дослідники творчості поетів «Празької школи» об'єднували їх не лише через їхнє географічне розташування, але й за низкою спільних характеристик. Так, історик української літератури Юрій Шевельов знаходив спільне в ідеології та рисах світогляду поетів. Літературознавець Богдан Рубчак своєю чергою знаходить спорідненість у стилістиці творів: «Відмінності відносять до периферійних полів їх творчості, у центрі ж бачить точки перетину й навіть «мандрівні засоби», зумовлені тематичними збігами. Спільними для представників «Празької школи» є, на думку Б. Рубчака, такі прийоми: «згущена алітерація», «почуттєво-риторичні повторювання слів, паралелізми фраз, підкреслене приблизне або ж надто повне римування, гра анафорами – це тільки кілька прикладів «мандрівних» формальних засобів» (За упоряд. Ільницького 2009: Київ, 12).

Микола Ільницький, з-поміж ряду поетів та поеток «Празької школи», називає Євгена Маланюка, Юрія Клєна, Леоніда Мосєндза та Олену Телігу «крилом еміграційної поезії». Їхня творчість публікувалася у журналі «Вістник» і саме ця четвірка здобула назву «вістниківської квадриги» (За упоряд. Ільницького 2009: Київ, 22). Обширний розбір творчості поетів «Празької школи» зробив у своїй статті

«Празька поетична школа» чеський, словацький та український літературознавець Микола Нервлий. З-поміж поеток «Празької школи» науковець виділяє Оксану Лятуринську та Олену Телігу, й називає їх спадкоємцями Лесі Українки. Олена Теліга, на думку дослідника, – лицар між українських поетес.

Попри те, що Олена Теліга більшість своїх творів написала в еміграції, зокрема і в час функціонування «Празької школи», більшість її поезій побачили світ лише після смерті поетеси. Тоді ж в українських журналах і часописах публікувався лише невеликий її творчий доробок.

2.4. Останні роки життя Олени Теліги

Після нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз борці за українську націю, які перебували в еміграції почали готуватися до повернення в Україну. Серед них була й Олена Теліга: «призначена була спочатку на Львів, а потім на Київ» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 268). Кордон із Польщею поетеса перейшла нелегально, як і колись, ще будучи підлітком, переходила його, щоб втекти з батьківщини. Виїздила без чоловіка, Михайло Теліга не міг на той час покинути Краків, але планував якнайшвидше возз'єднатися з дружиною. Повернення на рідну землю, спершу до Львова, припало на другу половину 1941 року. В цей час Німеччина відділила Галичину і між Україною та Львовом було поставлено кордон. Революціонерам разом з Телігою вкотре доводилося нелегально перетинати кордон.

За словами друга поетеси, українського політичного діяча Олега Ждановича, «З України вже приходили відомості про звірські злочини т. зв. летючих бригад – гестапо, що з міста до міста несли смерть, вибираючи в першу чергу українських націоналістів[...] Так в Житомирі, 31 серпня 1941 року, загинули два члени Проводу Українських Націоналістів – незмінні постаті української визвольної боротьби – Омелян Сенік-Грибівський та Микола Сціборський» (упоряд. Зінкевич 2008, с. 270).

Друзі намагалися відрадити Олену Телігу від переїзду до Києва, проте рішення поетеси було незмінним. 22 вересня 1941 року Олена Теліга добралася до Рівного, а через місяць – 22 жовтня – вже в'їздила в Київ. Тут Олену Телігу обрали Головою Спілки Письменників, де вона відразу приступила до роботи, а згодом починає редагувати літературне видання «Літаври».

Користуючись можливістю публікувати і власні твори з націоналістичними ідеями, Олена Теліга вже в першому випуску «Літаврів» надрукувала свою статтю «Нарозтіж вікна». «Коло Олени Теліги, «Літаврів» та Спілки Письменників зібралась вже група письменників з іменем та молоді, що, будучи справді українцями, відчували глибоко те, що голосила поетка» (упоряд. Зінкевич 2008, с. 278). В той же час арешти та розстріли націоналістів ставали все частішими. «В першій половині грудня заарештовано редакцію «Українського Слова» – Івана Рогача, Оршана-Чемеринського, М. Олійника, Яковенка та інших. На їхнє місце прийшов безличний раб, проф. Штепа. [...] Гестапо потребувало пропагандистських козирів для дурення людей, тому воно радо використало б і Олену Телігу; через Штепу запропоновано їй скоритись. Вона знала, що її чекає, коли відмовиться, але гордо відповіла – «Ні!» (упоряд. Зінкевич 2008, с. 279). Внаслідок цього подальше існування «Літаврів» стало неможливим і після їх заборони поетеса зосереджується на роботі у Спілці Письменників. До цього часу в Київ прибув і чоловік Олени, на подружжя знову чекали злидні.

Коли члени спілки почали отримувати звістки про чергові розстріли та арешти, друзі намагались переконати Телігу виїхати за кордон, організацією виїздів українців завідував Ольжич, проте Олена заявила, що вдруге Київ не залишить. До 7 лютого 1942 року в Києві було заарештовано близько 200 українців, почалась паніка. Олег Жданов описує, що всі причетні до Спілки Письменників були готові до арешту: «У неділю, 8 лютого, вранці, стукали гестапівці до помешкання пані Олени. Вона не відчинила. Дверей не ламали. Треба було втікати. Пані Олена відмовилась. На інше помешкання перейти не хотіла, щоб не наражувати людей. Зрештою була готова йти до кінця своїм шляхом і глянути гнобителям у вічі. Тривожно пройшов день. Мені вона радила перейти на інше помешкання – я також відмовився. Ми всі, на випадок арешту, вдягли чисту білизну» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 282-283).

Олену Телігу разом із чоловіком гестапо заарештували наступного дня у офісі Спілки Письменників, де вони зробили засідку. «Ті, хто був того дня в Спілці, оповідають, що до 15 години всі були фактично заарештовані. [...] По 15 годині їх відвезли. За кілька тижнів повиходили місцеві жителі, крім пані Олени Теліги, інженера Михайла Теліги, Івана Ірлявського і професора Гупала» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 284-285). На той час всі близькі друзі Олени розуміли, що

вийти з в'язниці живою їй не судилося. Точної дати загибелі подружжя Теліг невідомо. Олег Жданович, дослухаючись до свого внутрішнього відчуття, каже, що розстріл відбувся 13 лютого, проте доказів немає. Інші дослідники вважають, що Олену Телігу разом з іншими заарештованими членами Спілки було розстріляно та поховано в Бабиному Яру, під Києвом, 21 лютого 1942 року. У своїх спогадах про поетесу Олег Жданович неодноразово згадує про мужність та героїзм Теліги, яких поетеса не втратила і в останні хвилини життя: «Недарма один з катів висловився: «Я не бачив мужчини, щоб так героїчно вмирав, як ця гарна жінка» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 286).

3. Аналіз творчості Олени Теліги з феміністичними ознаками

У цьому розділі ми проведемо детальний аналіз творчого доробку Олени Теліги. Свою увагу ми зосередимо на огляді опублікованих праць, які присвячені життю та особливо творчості поетеси, визначимо феміністичні мотиви та ідеї закладені у її прозових та поетичних творах. Окрім того спробуємо зрозуміти, яким було, власне, ставлення поетеси до жіночого руху, який популяризувався на той час у суспільстві та яким вона бачила бажане рівноправ'я статей.

3.1.Короткий огляд праць дослідників творчості Олени Теліги

Творчий доробок Олени Теліги, який дійшов до нас у порівнянні, навіть із сучасниками поетеси чи колегами, які належали до «Празької школи, дуже невеликий. Загалом було опубліковано 38 поезій, 65 особистих листів, 16 публіцистичних творів та одне оповідання. Проте ця літературна спадщина згодом надихнула літературознавців на сотні наукових оглядів, статей, дисертацій та публіцистичних нарисів. У цьому підрозділі ми розглянемо лише частину з них, які отримали схвальні відгуки та внесли свій вклад у популяризацію та вивчення творчості Олени Теліги.

Ще в 1935 році літературознавець Євген-Юлій Пеленський в межах своєї статті «Сучасна любовна лірика у поетес» у газеті «Новий час» відзначив гендерне забарвлення творчості Олени Теліги. «Відтоді й до сьогодні чимало дослідників вивчають різні аспекти гордої жіночої сутності Теліжиної лірики, вписуючи її в сучасний дискурс гендерної інтерпретації літературних творів» (Голембовська 2014: Ужгород, 45).

Одним з перших, хто публічно згадав поетесу після Другої світової війни, був історик української літератури та учасник культурного життя української еміграції Юрій Шевельов. У 1947 році в повоєнному місячнику «Арка» вийшла друком його стаття «Без металевих слів і без зідхань даремних». У ній Ю. Шевельов припускав як буде розвиватися у літературознавстві дослідження поетеси та її творчості. «На думку критика, оцінка творчості письменників, які переживають своє покоління, проходить три етапи. Спочатку оцінка сучасників пов'язана з оцінкою особи творця. Пізніше друге покоління цікавиться тільки творами. Але саме інтерес до творів породжує новий інтерес до особи творця з боку бібліографів та істориків літератури»

(Лисенко: інтернет-ресурс, 118). Окрім критичних роздумів про розвиток дослідження творчості поетеси, Ю. Шевельов у статті аналізує завдання поезії Олени Теліги.

Того ж року у видавництві «Сурма» виходить друком збірка поезій Олени Теліги «Прапори духа» до якої входить післямова К. Гридня (Михайла Мухина), біографічний нарис «На зов Києва» Олега Ждановича та спогади С. Литвиненка під назвою «Зустріч з Михайло Телігою». М, Мухин та О. Жданович у своїх текстах обширно роздумують над становленням О. Теліги як поетеси та громадянки.

Літературознавець Володимир Державин аналізував творчість поезії Олени Теліги з погляду приналежності до некласицистичної течії. Він розмірковував про це у двох своїх статтях: «МУР. Література, мистецтво, критика» (1946 р.) та «Заповіт Олени Теліги» (1952 р.).

У 1953 році вийшла книга присвячена Олені Телізі «Поетка вогняних меж», написана літературним критиком і публіцистом Дмитром Донцовим, який встиг познайомитися та потоваришувати з поетесою. У ній Д. Донцов обширно змалював портрет Олени Теліги висловив своє захоплення нею не лише, як поетесою, але й як громадською діячкою: «Цим твором, присвяченим Поетці вогняних меж, хочу дати вираз почуттю глибокої вдячності й подиву для Поетки Наддніпрянської України, яка, крім Лесі Українки, не знає собі рівно шляхетністю форми й глибинню змісту» (Донцов 2010: Дрогобич, 404).

До дослідження творчості та життя поетеси долучилися також український націоналіст та журналіст Євген Онацький, який разом із Олегом Ждановичем видали нарис «Творче життя і геройська смерть Олени Теліги» (1949 р.), український літературознавець Юрій Бойко «Олена Теліга як публіцистка і поетка» (1981 р.). «Добірку творів О. Теліги та присвячених їй критичних розвідок, було вміщено у ґрунтовному виданні «Олена Теліга: Збірник» (Детройт, 1977; Київ, 1992), яке підсумувало півстолітню історію вивчення життя і творчості поетеси» (Голембовська 2014: Ужгород, 46).

Наприкінці 1980-х років низку статей про життя і творчість Олени Теліги публікував український поет Леонід Череватенко, зокрема у 1989 році в журналі «Україна» вийшла публікація присвячена поетесі під назвою «Вмерти в Києві».

Серед дослідників постаті Олени Теліги був також поет та літературознавець Юрій Ковалів (стаття «Олена Теліга» у журналі «Слово і час» 1991 р.), літературний критик Тарас Салига (стаття «Нескорена муза», книга «Імператив» у 1997 р.), літературознавець Микола Жулинський (книга «Олег Ольжич і Олена Теліга: Нариси про життя і творчість», 2001 р.).

В контексті «Празької школи» Олену Телігу досліджує український літературознавець, дослідник еміграційної літератури, критик та перекладач Микола Ільницький. Творчий доробок поетки проаналізовано у декількох його книгах, зокрема у виданнях «Західноукраїнська і емігрантська поезія 20-30-х років» (1992 р.), «Від «Молодої Музи» до «Празької школи» (1995 р.) та в антології «Поети Празької школи: Срібні сурми» (2009 р.).

Проблему жіночого самоствердження у творчості поетки та ставлення Олени Теліги до фемінізму досліджує у розділі «Чого ми прагнемо чи «якими нас прагнете»: драматизм жіночого самовияву в творчості Олени Теліги» в книзі «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму» (2008 р.) українська літературознавиця Віра Агеєва. До її досліджень творчого доробку поетеси ми звертатимемося для детальнішого аналізу ознак фемінізму в публіцистиці та поезії Олени Теліги в наступних підрозділах.

3.2. Публіцистика письменниці з феміністичними ознаками

У цьому підрозділі ми розглянемо опубліковані статті та рецензії Олени Теліги із ознаками фемінізму, а саме: «Якими нас прагнете?» (1935 р.), «Сліпа вулиця (Огляд жіночої преси)» (1938 р.) та «Партачі життя» (1941 р.).

Стаття «Якими нас прагнете?» була неодноразово проаналізована з феміністичного погляду. Серед відомих дослідників життя і творчості Олени Теліги свою увагу на феміністичних ознаках публіцистики авторки, зокрема на статті «Якими нас прагнете?», зосереджували такі дослідниці як Надія Миронець та Віра Агеєва.

У своїй статті Олена Теліга критикує створені українською літературою жіночі постаті і зазначає, що *«в хаосі жіночих типів нашого письменства нема майже ні*

одного окресленого, живого і дійсно позитивного образу» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 82). Аналізуючи жіночі образи творах чоловіків-письменників, Олена Теліга намагається зрозуміти, якими ж тоді вони прагнуть бачити ідеал українки. Серед усіх жіночих типажів в українській літературі письменниця виділяє три образи: жінка-рабиня, жінка-вамп та жінка-товариш. Перші дві, на думку авторки, є тим самим типом: *«І рабиня і «вамп» виключають пошану до жінки»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 83). Третій тип – нібито відмінний, проте має в собі дуже мало жіночності та не викликає любові.

Як приклад жінки-рабині, О. Теліга наводить образ дружини Тараса Бульби із твору Гоголя та численні типажі з оповідань Стефаніка. Значне обурення авторки викликають образи українок у поезіях друга Олени Теліги, якого вона називає «найвизначнішим поетом нашої доби» - Євгена Маланюка. Критика Теліги тут базується на декількох поезіях Маланюка, уривки яких, з власними коментарями, вона наводить у статті:

«Хай не Джоконда ти й не Клеопатра –

Проста жінка землі, –

Під історичним вітром ватра

Не згасла у млі.

Цій простій жінці землі не зрозуміти нічого, що виходить за межі її кімнати:

Що ж тобі? лиш співати і плакати,

Колисати дитину бурлаки.» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 84).

Тут авторка критикує складений в літературі так званий образ «домашнього вогнища». Далі в статті авторка продовжує критикувати поезію Євгена Маланюка в якій він, начебто, намагається показати українку «жінкою-вампом». Теліга зазначає, що така зміна знову ж призводить до того, що жінка віддає свою безсилість вибраному мужчині. Аналізуючи поезію Маланюка, О. Теліга знаходить і тип іншої жінки: вільної, гордої та вірної. Критика цього образу поетесою полягає в тому, що позитивний типаж жінки належить не українці, а скандинавці: *«В українській жінці*

поет чомусь не знайшов ні сестри, ні натхнення, нічого, що варте пошани» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 85). Теліга намагається зрозуміти чому захоплення жінкою у творах поета адресоване чужинці, а не українці, і врешті критично підсумовує: *«...Маланюк, не давши позитивного образу української жінки, принаймні геніально відтворив всю огиду української жінки типу рабині, Анти-Марії і, зжахнувшись сам, зумів викликати і в інших жах перед тим образом»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 86). Подібні жіночі образи Олена Теліга критикує і в поезії Леоніда Мосендза.

Далі в «Якими нас прагнете?» Олена Теліга висловлюється щодо фемінізму та змальовану роль жінки у пресі, яка сплутана поглядами фашистів. Авторка зауважує, що в тематиці періодичних видань *«підкреслюється, що найбільшим завданням жінки є придбання дітей, синів [...] жінка не повинна бути товаришкою життя, лише матір'ю [...] має дбати про «фізичне збереження раси [...] завдяки фемінізмові жінка перестає думати про інтерес родини [...] Одним з неминучих результатів фемінізму є смерть – фізичне вимирання нації»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 88). Олена Теліга своєю чергою не заперечує згубного впливу фемінізму в значенні радикальному або, як вона його ще називає «амазонство», проте ще гірше, аніж фізична смерть – є смерть *«духова, денаціоналізація»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 88).

Авторка зауважує, що одного завдання – бути матір'ю – не достатньо: *«...доки кожна українка не навчиться дивитися на чоловіка, дітей, а головне на саму себе, не лише як на сторожів домашнього вогнища, а передусім – як на сторожів цілості, щастя і могутності більшої родини – нації»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 90).

Запитання, яке Олена Теліга ставить чоловікам у заголовку статті, вона ставить на її сторінках і самій собі. Врешті типаж *«яким Ми прагнемо бути»* авторка віднаходить у поезії російського поета Миколи Лермонтова. Цей образ так званої нової жінки-України Олена Теліга описує перефразовуючи і посилаючись на статтю англійського публіциста: *«Українська жінка не виявляє жодної тенденції повернутися до старого типу – до жінки, слухняної мужчині рабині. Вона хоче дати мужчинам поконаної України нове серце, новий імпульс до нових зусиль і до – перемоги»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 95). За словами авторки, такий тип

жінки вже увійшов до української літератури і його вдало презентує Аглая із роману Миколи Хвильового «Вальдшнепи». О. Теліга у заключній частині статті підсумовує, що українська жінка *«вже не хоче бути ні рабинею, ні «вампом», ні амазонкою. Вона хоче бути Жінкою. Лише такою жінкою, що є відмінним, але рівновартісним і вірним союзником мужчин в боротьбі за життя, а головне – за націю. Лірична пристань жінки буває так само героїчна, як формуюча воля мужчины. Завданням жінки є віднайти її. Мужчина мусить їй в тім допомогти»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 96).

З аналізу статті Олени Теліги ми можемо зробити висновок, що, попри певну критику авторкою радикального «амазонського» фемінізму, того, який був сформований у Західному світі, загальну ідею рівності поетеса не відкидала. Її бачення розвитку жінки базувалося на співпраці з чоловіками й активної участі жінки у боротьбі за національне визволення, любові до рідного краю, яке вони повинні прививати своїм дітям і, можливо, й чоловікові. Свою думку щодо цього Олена Теліга розвивала й надалі, зокрема у наступній статті, яку ми розглянемо «Сліпа вулиця (Огляд жіночої преси)».

У цій статті Олена Теліга аналізує жіночі періодичні видання того часу, зосереджуючись при цьому на проблемах та цілях жіночого руху. Як приклад початку жіночої літератури авторка згадує випуск альманаху «Перший вінок», зазначаючи, що ініціаторки цього видання були неймовірно сміливими, а найяскравішою представницею жіночого руху називає Наталію Кобринську. Саме Кобринська, на думку Олени Теліги, з'ясувала суть жіночого руху, тобто прагнення жінки бути рівною (навчатися і працювати) об'єк чоловіка. Авторка вважає, що сміливість учасниць жіночого руху була виправдана досягненням поставлених цілей, можливістю навчатися та обирати професію і *«в довговічному мурі розчинилися широкі двері»* (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс), проте жінки не поспішали цим скористатися: *«Але сама жінка, що так довго дивилася на життя лише через вікно, не хоче вийти за поріг тих дверей. Вона замикає їх, щоб знов сісти на своє старе місце. І тепер, се виглядання крізь вікно, що спочатку, як «Перший Вінок», було символом близької свободи і скинення рабства, видається лише звичкою невільника, що і на волі, у своєму, за власним проєктом будованому*

домі, цілі дні лише жадібно дивиться крізь вікно, забуваючи, що він вже вільно може виходити за двері» (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс).

Відокремлення жіночої преси авторка вважає своєрідною дискримінацією, оскільки вся преса повинна бути доступною для сприймання жінок та співпраці з ними: *«Адже ж, коли взяти під увагу, що найбільшим бажанням жінки було завжди стати рівноцінним чинником в загальному житті, то вже сам факт існування до сього часу жіночої преси підкреслює лише відокремленість і підрядність жінки, будуючи знов сліпу вуличку «жіночого світу» з його специфічними зацікавленнями»* (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс).

Також Олена Теліга зауважує відмінність чоловічої та жіночої психіки і вподобань завжди відображатимуться у їх творчості та праці, але ця відмінність необхідна для розвитку мистецтва і життя. Жіночу пресу ж вона характеризує критично, через примітивність та односторонність публікацій, особливо авторку обурює неспосередня подача матеріалу: *«в чисто жіночій пресі, культивується дуже часто вся ота т. зв. «жіночість» в найбільш її примітивній і г а л ь м у ч і й формі. Се та жіночість найгіршого роду, що викликає не пошану, а зневагу з боку мужчин; не захоплення, а іронічну усмішку. Одним словом, та жіночість з мішанини сахарини, дешевих парфум, гірко-солодких сльоз і химерних настроїв, — з якою, на правду, варто було б раз назавжди скінчити»* (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс). Авторка підкреслює, що потрібно прагнути до зовсім іншої жіночності, яка не принижуватиме образ жінки.

Водночас Олена Теліга висміює назву періодики «Жіноча доля». Поетеса зазначає, що якби трохи переінакшити назву і видати журнал присвячений проблемам чоловіків «Мужеська доля» або ж «Мужчина», то це б сприйняли виключно в гумористичному контексті. Проте такі назви з жіночим відповідником дуже поширені і викликають зовсім не веселі асоціації, зокрема й у поетки: *«...при виразі «Жіноча Доля» відразу ж з'являється такий образ: низька, темна хата з малим «віконцем», у яке ще «не заглянуло сонце», натомість б'є дощ і віє вітер. За столом, на якому блимає остання лойова свічка, сидить жінка, підпершилася одною рукою, і думає-роздумує про свою жіночу гірку долю. Грошей нема, хліба нема, чоловіка теж нема, бо в шинку. Дитина голодна плаче. І думає гірко жінка, що зараз з тріском розчиняться двері і з шинку прийде п'яний чоловік, лише попобити її*

трохи, штовхнути чоботом дитину, якої їй не вдасться захистити навіть власним тілом, і, зірвавши з її пальця єдиний скарб – золоту обручку, знову побігти пити. І нічого не зробиш... Така вже жіноча доля...» (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс).

Не менш активно Олена Теліга критикує і смислове наповнення такої преси, більшість поезії і прози, яку друкують у жіночих виданнях авторка вважає примітивною. Саме такі низькоякісні твори, на думку Теліги, гальмують будь-які прагнення жінки творити на рівні із чоловіком. Проте навіть не літературні намагання на сторінках таких часописів є найгіршим матеріалом, а примітивні дискусії дописувачок, які намагаються розібратися у питаннях рівноцінних *«родинним пліткам»* (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс).

Деяким виданням жіночих часописів поетка присуджує неоднозначну оцінку. Таким є, наприклад, газета *«Жінка»*. Попри *«зібраний зі смаком (за виїмком деяких новель)»* (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс) літературний матеріал, авторка критикує видання за виражений вплив неактуальної, для поточного часу тієї доби, форми фемінізму, а також – за невизначену позицію щодо значення цієї течії: *«Щодо фемінізму, то насправду тяжко зорієнтуватися, зрештою, що під ним розуміють в «Жінці». Іноді він ідентифікується з цілковитою рівнозначністю жінки в загальному житті і в усіх організаціях. Іноді фемінізм нерозривно з'єднується з лібералізмом, а роль жінки зводиться до полагоджування конфліктів між різними напрямками і до застосування якнайбільшої гуманності в усіх ділянках життя. Іноді, і се вже цілком незрозуміло на сторінках феміністичного часопису, роль жінки змальовується як роль якоїсь помпи, завданням якої є витягнути з чоловіка максимум праці, а головне — грошей. Роль, насправду, не дуже модерна»* (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс). Також авторка критично аналізує полеміку часопису з націоналістичними виданнями, які вони звинувачують у прагненні загнати жінку у світ домашнього господарства і виконувати лише роль куховарки та матері. Олена Теліга відзначає, що така думка про українських націоналістів помилкова.

Наприкінці статті Олена Теліга пише своє бачення того, якою має бути роль жінки у житті: *«Не мають рації ні ті, що бачать місце української жінки лише при господарстві в родині, ні ті, що роблять з неї лише громадську діячку, чи ще гірше»*

— дуже коштовну здобич в руках нещасного знаряддя грошей – в мужчини. Роля української жінки є так само війняткова, як війнятковим є положення її краю. Вона мусить бути і його будівничим, допомагаючи мужчинам, і в той же час господинею в житті мужчин» (Теліга 2004: НАН України, інтернет-ресурс).

Ще одна стаття авторки на яку варто звернути увагу в контексті дослідження – «Партачі життя» (1941 р.). В ній Олена Теліга висловлює своє обурення щодо тодішньої так званої еліти, яка байдужа до розколу ОУН. Вона засуджує інтелігенцію, а для прикладу відомих особистостей, які мали цивільну відвагу називає Олену Пчілку та її доньку – Лесею Українку. Авторка описує, як недооцінювали цю рису в обох жінок і намагалися придушити їх визвольні прагнення. Так, у випадку з Оленою Пчілкою, публіцист Євген Чикаленко радив їй *«кинути займатися цими питаннями, сидіти тихо і видавати журнал мод і вишивок»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 127). Можна зробити висновок, що такою заявою Чикаленко хотів сказати Олені Пчілці, що участь у вирішенні національних питань – не жіноча справа.

Авторка зазначає, що згодом, у спогаді про Лесею Українку письменник Василь Королів писав про подібне ставлення і до доньки Олени Пчілки: *«Вона їм не подобалася. Негарна, зле вдягнена, без смаку, і з дивними ідеями: в той час, коли всі хотіли лише трохи освіти для народу, вона висловлювала таку жіночу химерну примху – боротьба за цей нарід і його цілковите визволення»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 128).

Олена Пчілка та Лесея Українка були для Олени Теліги зразком такого типу жінки, яким прагнула бути й вона. Не стояти осторонь, коли вирішується доля її народу, незважаючи на те, що суспільство не вважає це жіночою справою. Як зауважив Дмитро Донцов, поетка у цій статті *«Виступила прицільно проти тих, кого звала партачами життя, рівно проти мужчин і жінок, хоч би не знати на яких високих сиділи вони шаблях суспільної драбини»* (Донцов 2010: Київ, 421). Також у збірці *«Поетка вогнених меж: Олена Теліга»* Д. Донцов зазначає, що Олена Теліга не розуміла жіночої творчості багатьох письменниць і мисткинь, які схилили голову *«перед московським серпом і молотом»* (Донцов 2010: Київ, 421). Автор серед них називає таких відомих жінок, як Ірина Вільде, Олена Кульчицька та Ольга Кобилянська.

3.3. Аналіз опублікованих листів Олени Теліги

У цьому підрозділі ми проведемо аналіз опублікованих листів Олени Теліги з періоду, коли поетеса проживала в еміграції. Найбільша кількість листів, які увійшли до збірки вибраних творів Олени Теліги, були адресовані Наталі Лівницькій-Холодній, саме в цих листуваннях помітне ставлення авторки до фемінізму, ролі жінки в суспільстві та жіночої літератури.

Лист від 26.6.1932

У цьому листі, окрім іншого, Олена Теліга пише Наталі Лівницькій-Холодній про спілкування із поеткою Равич (Плітас) Зоєю. При цьому вона згадує вже журнал «Жіноча доля», який невдовзі критикуватиме у статті «Сліпа вулиця (Огляд жіночої преси)»: *«Зоя теж щось замовкла, хоч я її вірші критикувала дуже ніжно. Навіть порадила послати щось в «Жіночу долю» (Боже мій! Що за пригнічена назва!)»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 168). Своє ставлення до назви часопису Олена Теліга також висловлює і в згаданій вище статті.

В наступних листах поетка висловлює своє занепокоєння неосвіченістю жінок, які заповнили сторінки сучасних українських часописів, а також помітно розділяє характеристику жінок та жіночності відповідно до національної приналежності. 15.7.1932 вона пише Наталі Лівницькій-Холодній наступне: *«Ах, Натуся, чому так мало розумних жінок, а зокрема українок? Донцов знає, яка у мене тут тоска, і перед своїм від'їздом на дачу прислав мені один № «Нової Хати». На першому плані там був вірш «Жнива». Боже, що це за вірш! Ні розміру, ні рим, ні змісту! І переважно всі жіночі журнали повні такими творами! Ні, це я неправильно кажу. Жінки розумні є: напр[иклад] Таля і їй подібні. Але вже тоді вони цілковито позбавлені естетики, поезії і взагалі всього жіночого. Думаю, що я тому тебе так полюбила (не «возгордися»), що ти і розумна, і жіноча, ніжна»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 172-173).

На тему національного походження жінки письменниці дискутують і надалі, що можемо побачити у листі від 16.8.1932 р. *«Ти порушила два дуже цікавих питання: відношення чоловіка до жінки і відношення і різниця між жінкою полькою і жінкою українкою. Щодо другого – цілком погоджуюся з тобою: різниця*

страшна. Полька значно більш дрібничкова, поверховна, більш матеріалістка і більш – лялька. Навіть найкращі з них – нам чужі. Маю тут 3-х жінок, полек, і переконалася, яке це все дрібне, хоч і не зле, може» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 186-187). Тут можемо припустити, що таким чином Олена Теліга критикувала вплив Західного фемінізму, який, на її думку, не підходив українській свідомості, проте мав яскравіше відображення у польській культурі того часу.

У тому ж листі Олена Теліга висловлює свою думку щодо сприйняття чоловіками освічених жінок: *«Так, чоловіки не люблять, не захоплюються вченими жінками, типу С. Русової¹, хоч і приймають її до свого грона, а деякі і шанують її. [...] Адже ж і ми, Натуся, в чоловіках цінімо не лише розум, а і зовнішній вигляд [...] чоловік інстинктом відчуває, що жінка, яка любить книгу, рідко буває доброю матір'ю, а часом і дружиною. Відчувають, зрештою, що там вони не можуть бути паном і авторитетом, тому часто уникають розумних жінок, бо легше почувають себе з іншими, які з розкритим ротом слухають кожного їх слова* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 187-188). Окрім того, авторка пише в листі про те, як чоловіки висміюють популяризацію фемінізму та озвучує своє уявлення про рівність з чоловіками: *«Мені здається, що чоловіки найбільше сміються над «бабами», не тими, що хочуть працювати спокійно між ними і з ними, а над тими, що творять свій власний «баб'ячий» світ з наївними журналами. зібраннями, підкреслюючи на кожному кроці і на кожному сові свою рівність з чоловіками і в той же час вкладаючи в свою справу чисто бабську наївність і дрібничковість. Жінки ніколи самі не зможуть створити цікавої газети, журналу, клубу. З цим треба погодитися. Лише в співпраці з чоловіками, а не замикаючися в тісні феміністичні організації, жінка може розвинути цілковито»* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 187).

В інших листах Олена Теліга та Наталя Лівницька-Холодна повертаються до теми жіночої боротьби за цілісність нації, зокрема в епістолі від 30 вересня, коли поетка говорить про громадську діячку Лізу Чубенко, зазначено наступне: *«Знаю, дорогенька, що ти їй найбільше закидаєш те, що вона є «слабою» українкою. [...] Не забувай, що по походженню вона не є чистою українкою, а до того це є жінка*

---

¹ Русова (Ліндфорс) Софія (1856-1940). Педагог, громадська і суспільна діячка, засновниця українських жіночих організацій. Після Першої світової війни жила в Празі, викладала в українських вищих навчальних закладах у Чехословаччині.

типу «інтернаціонального», яка справам нації уділяє небагато часу» (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 191) Далі авторка виправдовує Л. Чубенко, наводячи в приклад те, як вона захищала справу українського руху під час розмови із їхнім знайомим русофілом і засуджує бездіяльність жінок, які перебувають в українському суспільстві. Таку позицію Олени Теліги щодо ролі жінки у суспільстві та нації дослідник української діаспори Денисенко Ю.М. назвав націєцентричним фемінізмом.

Наталя Лівицька-Холодна була найближчою подругою Олени Теліги, вони листувалися впродовж 1932-1933 років. В цьому листуванні неодноразово простежуємо думки Олени Теліги щодо фемінізму та ролі жінки в житті. Їхня дружба закінчилася після появи у Варшаві часопису «Ми». В ньому почала друкуватися Наталя Лівицька-Холодна, а журнал своєю чергою неодноразово виступав проти націоналістичного «Вістника» Дмитра Донцова.

3.4. Ознаки фемінізму в поезії Олени Теліги

«Поєднання найкращої жіночності з найкращою мужністю» – так охарактеризував поезію Олени Теліги близький їй друг поет Леонід Мосендз. Для поетеси це була найкраща похвала, вочевидь, саме до такої поезії вона і прагнула. Основними мотивами її віршів була боротьба за збереження нації та відновлення України, яку потрібно було завзято боронити. При цьому вона часто згадувала про роль жінки у цій боротьбі, вважаючи, що вони не повинні сидіти склавши руки, а всіма можливими способами долучатися до відновлення держави, зокрема, допомагати чоловікам, надихати їх, і навіть бути готовими перейняти у них зброю і захищати Україну власноруч. Такі ідеї Олена Теліга заклала у низку поезій, які ми проаналізуємо.

У 1932 році поетка написала вірш під назвою «Мужчинам», який привернув увагу багатьох дослідників її творчості.

*Не зірвуться слова, гартовані, як криця,
І у руці перо не зміниться на спис.
Бо ми лише жінки. У нас душа – криниця,
З якої ви п'єте: змагайся і кріпись!*

*І ми їх даємо не у залізнім гімні,
У сріблі ніжних слів, у вірі в вашу міць.
Бо швидко прийде день і у завісі димній
Ви зникнете від нас, мов згряя вільних птиць.*

*Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя іскристе і багате,
Мов медоносний сік, збираємо для вас.*

Гойдайте ж кличний дзвін!

Крешіть вогонь із кремнів!

Ми ж, радістю життя вас напоївши вицертъ,

Без металевих слів і без зітхань даремних

По ваших же слідах підемо хоч на смерть! (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 33)

Дослідник С. П. Кириленко у статті «Мотив найкращої жіночності із найкращою мужністю» в поетичних текстах Олени Теліги» зауважує щодо цього вірша наступне: «У вірші «Мужчинам» звучить тема бою, на який жінки збирають своїх чоловіків. На думку поетеси, найвища місія жінки – бути ніжною, дарувати віру в майбутнє і цим підтримувати бойовий дух» (Кириленко 2017: Молодий вчений, 274). Також автор відзначає, яке відношення, на його думку, було у поетеси щодо фемінізму: «Письменниця розуміла, що для українки – принаймні відразу, зопалу – навряд чи підійде традиційна європейська модель феміністки, їй потрібен свій фемінізм, вибудований передусім на твердій громадянській позиції та суголосний українській ментальності. У віршах, написаних у ХХ ст. звучить рішуча непереможна готовність підтримувати словом і ділом, іти слідом, а згодом – дорівнятися, стати пліч-о-пліч» (Кириленко 2017: Молодий вчений, 274).

Українська літературознавиця Віра Агеєва зазначає, що подібний мотив, готовності допомогти чоловікові, стати поряд з ним на шлях боротьби, «підняти зброю, яка випадає з рук ослаблого чи вбитого» (Агеєва 2008: Київ, 286) помітний у низці поезій Олени Теліги. Окрім вірша «Мужчинам» В. Агеєва називає такі поезії як «Подорожній», «Сучасникам», «Вечірня пісня» та «Відповідь».

Так, у поезії «Вечірня пісня», Олена Теліга описує, як жінка готова полегшити тягар коханого через самопожертву, прийняти на себе гнів і ненависть, та своєю ніжністю допомогти чоловікові боротися далі:

*За вікнами день холоне,
У вікнах – перші вогні...
Замкни у моїх долонях
Ненависть свою і гнів!
Зложи на мої коліна
Каміння жорстоких днів
І срібло свого полину
Мені поклади до ніг.
Щоб легке, розкуте серце
Співало, як вільний птах,
Щоб ти, найміцніший, сперся,
Спочив на моїх устах.
А я поцілунком теплим,
М'яким, мов дитячий сміх,
Згашу полум'яне пекло
В очах і думках твоїх.
Та завтра, коли простори
Проріже перша сурма –
В задимлений, чорний морок
Зберу я тебе сама.
Не візьмеш плачу з собою –
Я плакать буду пізніш!
Тобі ж подарую зброю:
Цілунок гострий, як ніж.
Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань –
Уста рішучі, як вистріл,
Тверді, як лезо меча. (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 35)*

Такі ж мотиви продовжуються у поетки в поезії «Відповідь». Окрім того, як зауважила Віра Агеєва, у вірші «несподівано розведені як маскулінні й фемінні зодіакальні знаки Лева та Діви» (Агеєва 2008: Київ, 287).

*О, так, я знаю, нам не до лиця
З мечем в руках і з блискавками гніву,
Військовим кроком, з поглядом ловця
Іти завзято крізь вогонь і зливу.*

*Ми ж ваша пристань – тиха і ясна,
Де кораблями – ваші збиті крила...
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.*

*Та ледве з ваших ослабілих рук –
Сповзає зброя ворогам під ноги,
Спиває ніжність легендарний крук –
Жорстокий демон бою й перемоги.*

*І рвуться пальці, довгі і стрункі,
Роздерти звички, мов старі котари,
Щоб взяти зброю з вашої руки
І вдарить твердо там, де треба вдарить.*

*Та тільки меч – блискучий і дзвінкий –
Відчує знову ваш рішучий дотик,
Нам час розгорне звиклі сторінки:*

Любов і пристрасть... Ніжність і турботи. (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 46)

За допомогою поєднання стереотипних жіночих та чоловічих рис у героїнях своїх поезій, Олена Теліга створює новий жіночий образ – жінка, яка водночас є і побратимом і коханкою. Так цей тип у своїй дисертації присвяченій «Особливостям формування та стратегії репрезентації антиколоніального та постколоніального художніх дискурсів в українській літературі» характеризує літературознавиця Олена Юрчук: «Тип жінки, який О. Теліга залучає до української літератури, гармонійно поєднує у собі шал коханки, мотив материнства, спроможність у хвилини небезпеки

стати поруч зі своїм чоловіком на захист власної родини й нації» (Юрчук 2015: автореферат дисертації, 28).

Схожий мотив, готовності перейняти чоловічі обов'язки, ми бачимо й у поезії «Чорна площа»:

*На чолі твоїм темний знак,
Кров червона тече струмками,
Та тепер я за двох міцна
І за двох піднімаю камінь.* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 57).

У своїй книзі «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму» Віра Агеєва відзначила, як поетка заперечує нав'язані суспільством стереотипи щодо традиційної ролі жінки. В. Агеєва зазначає, що у вірші «Чоловікові» поетка рішуче заперечує святість Дому:

*Що нам щастя солодких звичок
У незмінних обіймах дому –
Може, завтра вже нас відкличе
Канонада грізного грому.* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 36)

Протест поетеси проти обмежень, рамок у яких можуть жити жінки через створені стереотипи, можемо простежити в наступному уривку безіменної поезії:

*Усе – лише не це! Не ці спокійні дні,
Де всі слова у барвах однакових,
Думки, мов нероздмухані вогні,
Бажання – в запорошених оковах.* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 61)

Подібну тему бачимо й в наступних рядках:

*Це щастя, що росте в тісних обіймах рамки
Закритої душі і рамки цю дере!* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 31)

Вийти за рамки, не підкорятися і жити за власними правилами, а не тими, які диктує суспільство, бунт проти буденності – всі ці мотиви щораз повторюються у

віршах Олени Теліги. Ще одним прикладом такого протесту є поезія під назвою «Лист», яку поетка присвятила другові та поету Леоніду Мосендзові

*Далеко десь горить твоя мета,
В тяжких туманах твій похмурий берег,
А поки – спокій, зимна самота
І сірих днів тобі покірний шерэг.*

*А в мене дні бунтують і кричать,
Підвладні власним, не чужим, законам,
І тиснуть в серце вогнену печать,
І значать все не сірим, а червоним.* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 38)

Далі в тому ж вірші Олена Теліга знову вказує на те, що буденність – це не для неї і просить в Бога гарячої смерті, замість буденного «зимного умирання»:

*І в павутинні перехресних барв
Я палко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть – не зимне умирання.* (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 39)

Художні засоби, які використовує Олена Теліга часто стосуються природних стихій, зокрема вогню, який символізує палкий характер поетки, внутрішні переживання пов'язані із національно-визвольною боротьбою, прагнення свободи, чи мрії, яким не судилося збутися. Такі приклади можемо побачити у наступних віршах: «Усе – лише не це!» (нероздмухані вогні), «Засудженим» (полум'я, пожежа), «Лист» (вогнена печать, полум'яна межа), «Моя душа й по темнім трунку» (вогонь отрути чи вина), «Пломінний день» (племінь), «Відвічне» (пожежа, душа горить), «Мужчинам» (вогонь), «Сучасникам» (горіння тіла, палити серце), «Відповідь» (вогонь), «Чужа весна» (пожежа), «Козачок» (Я – вогонь) та ін.

В. Агеєва у своїй книзі проаналізувала ще одну поезію Олени Теліги, в якій, на її думку, може трактуватися тема героїчної самопожертви жінки. Тут йдеться про вірш «Подорожньому», який деякі дослідники вважають присвятою Д. Донцову. Агеєва зазначає, що ця тема в поезії «нюансується складніше, тонше й інтимніше, й особистісне уже не підпорядковується так жорстко програмі, а соціостатеві ролі не

поляризуються однозначно за принципом центрального й обслуговуючого, наближаючись швидше до прагнення рівноправності у відмінностях:

Відпочинеш і підеш знову.

Що ж, заходь до мого дому,

Щоб вином моїм рубіновим

Затопити дорожню втому» (Агеєва 2008: Київ, 287).

Аналізуючи цю поезію, авторка дослідження зауважує, що лірична героїня Олени Теліги врешті відступає від «продиктованого ідеологією ригоризму, і сила чуття виявляється принаймні в якомусь моменті сильнішою за героїчну жертовність» (Агеєва 2008: Київ, 288).

Залишайся. Щастя вип'ю келехом,

Однаково, чи своє, чи вкрадене.

Буде шлях тобі без мене скелистим,

А життя моє без тебе – зрадою. (За упоряд. Зінкевича 2008: Київ, 45)

Дмитро Донцов, аналізуючи образи та прикмети героїнь поезій Олени Теліги, охарактеризував їх, як «історичний тип жінки провідної верстви України. Гордість, велика громадська відвага, панування над собою, над своїми пристрастями [...] Погорда до ворога, до всього нікчемного, миршавого, простацького» (Донцов 2010: Дрогобич, 475-476).

Літературознавець Микола Ільницький зазначає, що поезія Олени Теліги – «поезія жіноча у всьому – у спонтанності почувань, граційності, не чужій легкого кокетства. У власних вчинках вона прагнула бути героїню власних віршів...» (Ільницький 2009: Київ, 446).

Проаналізувавши поетичні твори Олени Теліги, можемо зробити висновок, що поетка вдало поєднала ідеї патріотизму та рівноправності статей. Вона створила образ сильної вольової жінки, справжньої українки, якою була й сама. Показала приклад, як, не відкидаючи жіночності та ніжності, можна стати на один щабель із чоловіком і вершити такі ж важливі справи, як і він.

ВИСНОВКИ

У нашій праці було визначено ознаки фемінізму у творчому доробку поетеси Олени Теліги та проаналізовано її ставлення до розвитку жіночого руху і його ідей.

У першій частині праці ми зосередилися на визначенні теоретичних засад фемінізму, з'ясували походження та значення терміну, історичну основу формування руху, окреслили основну ідеологічну структуру його розвитку. Водночас ми проаналізували, як розвивався жіночий рух на території сучасної України від другої половини 19 століття до сучасності, а також феміністичні тенденції на території Чеської Республіки, зокрема, в час проживання у цій країні Олени Теліги. Наприкінці теоретичного розділу ми проаналізували розвиток української феміністичної літератури, визначили письменників, які мали вплив на творчість поетки та дослідили феміністичну критику, як один із напрямків літературознавства.

Друга частина нашого дослідження була присвячена життєвому шляху та творчості Олени Теліги. Ми провели детальний розбір різних періодів її життя, які формувалися значною мірою під впливом історичних змін в Україні. Окрему увагу приділили розвитку «Празької школи» поетів до якої належала Олена Теліга, за допомогою праць таких літературознавців як Микола Ільницький та Микола Неврлий проаналізували творчість поетів літературного кола.

У третій частині нашої праці ми проаналізували творчу спадщину Олени Теліги з феміністичними ознаками. Передусім, ми провели короткий огляд наукових праць літературознавців, які присвятили свої наукові доробки дослідженням життя і творчості поетеси, серед них праці таких науковців, як Є.-Ю. Пеленський, Ю. Шевельов, М. Мухин, О. Жданович, Д. Донцов, В. Державин, Є. Онацький, Ю. Бойко, Л. Череватенко, М. Жулиський, М. Ільницький, В. Агеєва та інші. Також ми з'ясували, що домінантними мотивами у публіцистичних та поетичних творах письменниці є національно-визвольна боротьба, патріотизм та роль жінки в суспільстві, як громадянки на рівні з чоловіком. У статтях, які ми обрали для аналізу, а саме – «Якими нас прагнуть?», «Сліпа вулиця (Огляд жіночої перси)» та «Партачі життя» – ми проаналізували те, як авторка протестує проти стереотипних жіночих ролей, підрядності жінки чоловікові та прославляє жінок, які були справжніми патріотками своєї країни й вершили важливі для нації справи поряд із чоловіками.

Подібні мотиви ми знайшли й в опублікованих листах поетки, зокрема в тих, які були адресовані її подрузі, поетесі Наталі Лівницькій-Холодній. У низці послань ми помітили дискусію на тему фемінізму та ролі жінки в боротьбі за збереження нації. В останньому підрозділі ми провели аналіз низки поетичних творів письменниці з ознаками фемінізму. До власних спостережень долучили висновки з праць відомих дослідників феміністичних мотивів у поетичній спадщині Олени Теліги, зокрема, О. Юрчук, С. Кириленка та В. Агеєвої. Також ми звернули увагу на часте використання поетесою у своїх віршах символу вогню, який можемо трактувати, зокрема, як прояв сили, прагнення до активної боротьби за національне визволення, опору буденності. Усі визначені нами феміністичні ознаки ми ілюстрували прикладами із творчого доробку поетеси.

Наше дослідження показало, що у творчому доробку Олени Теліги різних жанрів присутні однакові теми та мотиви феміністичного забарвлення. Аналіз демонструє беззаперечний вагомий внесок Олени Теліги у розвиток жіночого руху та феміністичної літератури на теренах України. Наша праця може стати корисною для подальшого вивчення творчості поетеси в контексті розвитку жіночих студій та інших літературознавчих дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

АГЕСВА, В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2008. 360 с. ISBN 978-966-359-294-7

БАРРІ, П. *Вступ до теорії: літературознавство та культурологія*. Київ: Смолоскип, 2008. 357 с. ISBN 978-966-8499-86-9

ВІНКВІСТ, Ч., ТЕЙЛОР, В. *Енциклопедія постмодернізму за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора*. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.

ГОЛЕМБОВСЬКА, Т. *Творчість Олени Теліги в літературознавчих дослідженнях*. Науковий вісник ужгородського університету, 2014. Випуск 2 (32) с. 43-50.

ГОРБАЧ, М., МОЧАРНИК, І. *Проект «Гендер в деталях»*, режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/vona-napisala-feminizm-134141.html>

ГОСОВСЬКА, М. *Проблеми феміністичної літературної критики: Одісея сучасних теорій*, режим доступу:

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2618/1/Hosovs%27ka_M.pdf

ГОСОВСЬКА, М. *Феміністична літературна критика у контексті літературознавчої практики Івана Франка*. Наукові записки. Серія «Філологічна». Випуск 27. с. 331-333. режим доступу: [1285-Article%20Text-2266-1-10-20180702%20\(1\).pdf](https://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2618/1/Hosovs%27ka_M.pdf)

ДЕНИСЕНКО, Ю. *Націєцентричний фемінізм жінок-мисткинь української діаспори*. Культура України, випуск 40, 2013. с. 49-55. режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ku_2013_40_8

ДОНЦОВ, Д. *Літературна есеїстика*. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2009. 688 с. ISBN 978-966-538-231-7

ЖДАНОВИЧ, О. *На зов Києва*. Винніпег: Культура й освіта, 1947, 83 с., режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=11796>

ЖУЛИНСЬКИЙ, М. *Олег Ольжич і Олена Теліга: Нариси про життя і творчість. Вибрані твори*. Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 2001. 144 с. ISBN 966-7018-54-7

- ЗАБУЖКО, О. *Жінка-автор у колоніальній культурі, або знадоба до української гендерної міфології*. Авторизована українська версія лекції «Жінка-автор у колоніальній культурі: український приклад», прочитаної в Єльському, Гарвардському та Колумбійському університетах. режим доступу: <http://exlibris.org.ua/zabuzko/r05.html>
- ЗАГРАЙ, Л. *Теорії гендеру: гендерні дослідження у психології*. Івано-Франківськ: «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2019. 264 с. ISBN 978-617-7362-40-0
- ЗУБРИЦЬКА, М. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття*. За ред. М. Зубрицької. Львів: видавництво «Літопис», 2002. 832 с. ISBN 966-7007-54-9
- ІЛЬНИЦЬКИЙ, М. *На перехрестях віку: У трьох книгах*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008, Кн. II. 703 с. ISBN 978-966-518-471-3
- ІЛЬНИЦЬКИЙ, М. *На перехрестях віку: У трьох книгах*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009, Кн. III. 902 с. ISBN 978-966-518-482-9
- ІЛЬНИЦЬКИЙ, М. *Поети Празької школи*/Упоряд. М. Ільницький. Київ: Смолоскип, 2009. 916 с. ISBN 978-966-2164-02-2
- КИРИЛЕНКО, С. *Мотив «найкращої жіночності з найкращою мужністю»*. «Молодий вчений» № 1(41), 2017. с. 274-276.
- КІСЬ, О. *Дефініції фемінізму*. Часопис «Ї», №17, 2000. режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n17texts/o-kis1.htm>
- КІСЬ, О. *Українські жінки у горнилі модернізації*. Вид-во: «Клуб сімейного дозвілля», 2017. с. 396. ISBN 978-617-12-3177-1
- КЛИМЕНТОВА, О. *Творчість Олени Теліги і літературно-культурологічна ситуація «Празької школи»*. Київ: Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2001. с. 19.
- КОВАЛІВ, Ю. *Олена Теліга*. Слово і час, № 6, 1991. с. 30-32.
- ЛЕБІДЬ, Н. *Олена Теліга в європейському контексті*. Київ, 2002. Ч.3. с. 49-54.

ЛИСЕНКО, Н., «Арка» Український місячник у повоєнній Європі, режим доступу: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/lisenko_n._arch_ukrainian_monthly_magazine_in_postwar_europe..pdf

МАКОВСЬКА, Н., МИРОНЕЦЬ, Н. *Документи про Шовгенових та Теліг у фондах Центрального Державного архіву вищих органів влади і управління України. Показчик.* /Упоряд.: Маковська Н., Миронець Н., Московченко Н. Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 2006. 152 с. ISBN 966-02-3938-6

МИРОНЕЦЬ, Н. *Поетична, публіцистична та епістолярна спадщина Олени Теліги як історичне джерело.* УДК [82-1 (093)]. с. 210-231. режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/sid/12/2/10.pdf>

МИРОНЕЦЬ, Н. *Проблеми боротьби за українську державу в творчій спадщині Олени Теліги.* Київ: Етнічна історія народів Європи, випуск №7. с. 35-39. режим доступу: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2000/7/articles/7.pdf>

ПАВЛИЧКО, С. *Фемінізм.* Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 322 с. ISBN 966-500-212-0

ПАВЛИЧКО, С. *Теорія літератури.* Київ: Основи, 2009. с. 679. ISBN 978-966-500-307-6

ПИСКО, Н. *Екзистенція жінки у творчості Олени Теліги: Історіографічні аспекти.* Молодь і ринок №3 (110), 2014. с. 163-166.

ТЕЛІГА, О. *Вибрані твори/Упоряд. О. Зінкевич.* Київ: Смолоскип, 2008. 534 с. ISBN 978-966-8499-90-6

ТЕЛІГА, О. *О краю мій...* Упоряд. Миронець Н. режим доступу: http://ukrlife.org/main/evshan/teliha_100.html

ТЕЛІГА, О. *Олена Теліга. Листи. Спогади/Упоряд. Миронець Н.* Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 2004. 400 с.

ШЕВЧЕНКО, З. *Словник гендерних термінів.* Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/wp-content/uploads/2018/05/Slovnyk-gendernyh-terminiv.pdf>

ШЕРЕХ, Ю. *Пороги і Запоріжжя. Том II*. Харків: Фоліо, 2012. с. 347. ISBN 978-966-03-5866-9

ЮРЧУК, О. *Особливості формування та стратегії репрезентації антиколоніального та постколоніального художніх дискурсів в українській літературі*. Київ: Автореферат дисертації. 2015. 42 с. режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/19925/1/aref.doc.pdf>

CHAMBERLAIN, Prudence *The Feminist Fourth Wave: Affective Temporality*. London, 2017. 203 s. ISBN 978-3-319-53682-8

MERZOVÁ, R. *Ukrainian Literature By Women Within The Context Of Colonialism And Post-Colonialism*. 2017. s. 247-261. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/313493430_UKRAINIAN_LITERATURE_BY_WOMEN_WITHIN_THE_CONTEXT_OF_COLONIALISM_AND_POST-COLONIALISM

VODÁKOVÁ, A. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Knižnice sociologických aktualit, 2003. 356 s. ISBN 80-86429-18-0

ДОДАТОК (ФОТОМАТЕРІАЛИ)

Іван та Юлія (Уляна) Шовгеніви – батьки Олени Теліги

Михайло та Олена Теліги

Михайло Теліга
(1900 – 1942)

Олена Теліга
(1906 – 1942)

Празька школа поетів

Зліва 1-й ряд: Орест Оршанський-Чемеринський, Олена Теліга, Улас Самчук.

2-й ряд: Михайло Михалевич, Омелян Коваль, Олександр Русов. Львів, літо 1941 р.

Дмитро Донцов
(1883 – 1973)

Наталя Лівицька-Холодна
(1902 – 2005)

RESUMÉ

TVORBA OLENY TELIHY V KONTEXTU FEMINISMU

Tato diplomová práce je věnována tvorbě ukrajinské básnířky, publicistky a veřejné osobnosti první poloviny 20. století Oleny Telihy v kontextu feminismu.

Olena Teliha byla přední kulturní osobností meziválečného období a účastnicí národního osvobozenického boje. Velký počet vědců se při zkoumání její tvorby zaměřuje hlavně na prostudování hrdinských motivů věnování svému národu. Například «Problémy boje za ukrajinský stát v tvůrčím dědictví Oleny Telihy» (укр. «Проблеми боротьби за українську державу в творчій спадщині Олени Теліги») Nadiji Myronec. Některá díla upozorňují na kombinaci tématu osvobozenického boje s feministickým. Synkretismus národního feministického problému v uměleckém diskurzu básnířky zkoumá ve své vědecké práci «Motiv nejlepší ženskosti s nejlepší odvahou v poetických textech Oleny Telihy» (укр. «Мотив найкращої жіночності з найкращою мужністю в поетичних творах Олени Теліги») S. Kyrylenko. Podobnému tématu věnuje stránky své knihy «Národně-centrický feminismus žen-umělkyně ukrajinské diaspory» (укр. «Націєцентричний фемінізм жінок-мисткинь української діаспори») J. Denysenko a N. Pysková v článku «Existence ženy v tvorbě Oleny Telihy: Historiografické aspekty» (укр. «Екзистенція жінки у творчості Олени Теліги: Історіографічні аспекти»).

Analýze feministických aspektů v poezii a publicistice Oleny Telihy věnovala kapitolu «Co si přejeme nebo «jakými nás chcete»: dramatismus ženského sebevyjádření v tvorbě Oleny Telihy» (укр. «Чого ми прагнемо чи «якими нас прагнете»: драматизм жіночого самовияву у творчості Олени Теліги») ve své knize «Ženský prostor: feministický diskurs ukrajinského modernismu» (укр. «Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму») slavná ukrajinská badatelka Věra Ahejevá. Navzdory řadě studií však nenajdeme ucelený přehled o kompletní tvorbě básnířky v kontextu feminismu. **Aktuálnost** zvoleného **tématu** je podmíněna zájmem o feministickou tvorbu Oleny Telihy a potřebou prostudovat všechna známá díla (poetická, epistolární a publicistická) básnířky z pohledu feministické teorie.

Cílem výzkumu je identifikace hlavních motivů, myšlenek a témat feministické tvorby básnířky v důsledku vlivu aktuálního tehdy historického období.

Za účelem kompletního výzkumu tvorby Oleny Telihy v kontextu feminizmu jsou identifikovány následující **úkoly** pro vyřešení:

- zjistit význam pojmu feminizmus, historický vývoj hnutí a jeho ideologickou strukturu;
- prozkoumat ženské hnutí na Ukrajině, jeho vývoj a ideje během různých historických období;
- stručně prozkoumat ženské hnutí v České republice, protože kulturní život České republiky měl během emigrace vliv na vytvoření osobnosti Oleny Telihy;
- určit představitele ukrajinské feministické literatury a proanalýzovat feministickou kritiku;
- prozkoumat život básničky, vliv historických událostí na její tvorbu a věnovat zvláštní pozornost příslušnosti Oleny Telihy k básnické skupině «Pražská škola»;
- přezkoumat díla vědců, kteří věnovali své práce prostudování života a tvorby spisovatelky;
- proanalýzovat tvorbu Oleny Telihy s feministickými rysy.

Objektem diplomové práce je tvorba Oleny Telihy, zejména poezie a publicistika a její epistolární dědictví.

Předmětem výzkumu jsou hlavní motivy, myšlenky a témata poezie s feministickými rysy.

Metody výzkumu. Empirická výzkumná metoda, literárněvědná metoda analýzy, popisná a historiografická.

Teoreticko-metodologickým základem této diplomové práce jsou vědecké práce a kritické články slavných ukrajinských a zahraničních literárních teoretiků a kritiků, zejména M. Ilnyckého, S. Pavlyčko, V. Ahejevě, E. Shovalter, D. Doncova a dalších.

Struktura výzkumu je určena našimi úkoly. Tato práce se skládá z úvodu, tří oddílů, závěrů a seznamu použitých zdrojů.

Téma boje za rovnost práv žen a mužů na Ukrajině je zvláště zajímavá. Každá změna moci a ideologie v tomto území nějak ovlivnila vývojový vektor. Spisovatelé a básníci nikdy nestáli stranou a byli jedněmi z předních propagátorů tohoto problému. Současně s šířením feminismu se aktivně rozvíjela ženská literatura. Většina autorek ukazovala svůj postoj k feminismu prostřednictvím sebevyjádření ve svých literárních hrdinkách. Olena Teliha nebyla výjimkou, také se této záležitosti dotkla přímo tím, že zveřejnila své myšlenky na toto téma v ukrajinských časopisech.

Táto diplomová práce je rozdělena na tři části: dvě teoretické a jednu praktickou. V první teoretické části se pojednává o obecném pojetí fenoménu feminismu, historii jeho vzniku a jeho ideologické struktury. Ve stejné části je podrobně analyzován vývoj ženského hnutí na území Ukrajiny v různých historických obdobích. Takovým způsobem je analyzováno ženské hnutí na území Naddněprovské Ukrajiny ve druhé polovině 19. – na začátku 20. století a ženské hnutí na západoukrajinské zemi ve stejném časovém období. Byl proveden výzkum vývoje feminismu během sovětské nadvlády na Ukrajině a oživení ženského hnutí v moderním období. V jednotlivé podkapitole je stručně analyzován vývoj ženského hnutí na území České republiky, protože kulturní a sociální kruhy této země měly velký vliv na vývoj Oleny Telihy jako spisovatelky během její emigrace. Zvláštní pozornost byla věnována zástupcům ukrajinské feministické literatury a feministické literární kritice.

Druhá teoretická část tohoto výzkumu je věnována životu a tvorbě Oleny Telihy. Poskytuje podrobnou analýzu různých období jejího života, které byly do značné míry ovlivněny historickými změnami na Ukrajině. Zvláštní pozornost byla věnována vývoji «Pražské školy» básníků, k nimž Olena Teliha patřila. S pomocí prací takových literárních kritiků, jako jsou Mykola Ilyckyj a Mykola Nevrylyj, byla provedena analýza tvorby básníků této literární skupiny.

Třetí část diplomové práce je praktická a věnovaná analýze tvorby Oleny Telihy s feministickými rysy. Nejprve byl proveden krátký přehled vědeckých děl literárních kritiků, kteří svou práci věnovali zkoumání života a tvorby básnířky, mezi nimi jsou prací takových vědců jako J.-J. Pelenskyj, J. Ševelov, M. Muchyn, O. Ždanovyč, D. Doncov, V. Deržavyn, E. Onatskyj, J. Bojko, L. Čerevatenko, M. Žulyskyj, M. Ilyckyj, V. Ahejevá a další.

Po prozkoumání tvorby Oleny Telihy bylo zjištěno, že dominantními motivy její publicistické a poetické tvorby jsou národní osvobozenecský boj, vlastenectví a role žen ve společnosti, jako občanky, na stejné úrovni jako jsou muži.

V článcích, které byli analyzováni, zejména «Jakými nás chcete?» (укр. «Якими нас прагнете?»), «Slepá ulice (Přehled ženských tisků)» (укр. «Сліпа вулиця (Огляд жіночої преси)») a «Fušeři života» (укр. «Партачі життя»), autorka protestuje proti stereotypním ženským rolím, podřízení žen vůči mužům a oslavuje ženy, které byly skutečnými patriotkami své země a dělaly spolu s muži důležité věci pro národ. Podobné motivy jsou proanalyzované v publikovaných dopisech básnířky, včetně těch, které byly adresovány její kamarádce, básnířce Natalie Livycké-Cholod. V řadě takových zpráv byly diskuse o feminismu a roli žen v boji za zachování národa. V poslední podkapitole je proanalyzována řada poetických děl básnířky s rysy feminismu.

V diplomové práci k vlastním pozorováním jsou připojena poznámky z prací známých badatelů feministických motivů v poetickém dědictví Oleny Telihy, zejména O. Jurčuk, S. Kyrylenka a V. Ahejevé. Také v poslední podkapitole je upozornění na časté používání symbolu ohně v těchto básních. Ten symbol lze interpretovat zejména jako projev moci, touhu po aktivním boji za národní osvobození a odpor vůči monotónnosti života. Všechny feministické rysy, které jsme identifikovali, jsou ilustrovány s příklady básnické tvorby Oleny Telihy.

Tento výzkum ukázal, že tvorba Oleny Telihy různých žánrů obsahuje stejná témata a motivy feministického zbarvení. Kromě toho byl stanoven osobní přístup básnířky k fenoménu feminismu. Analýza tvorby ukazuje, že Olena Teliha významně přispěla k rozvoji ženského hnutí a feministické literatury na Ukrajině. Tato diplomová práce může být užitečná pro další výzkum tvorby básnířky v souvislosti s vývojem ženských studií a dalších literárněvědných badáních.

ANOTACE

Jméno autora:	Nataliia Drozda
Instituce:	Univerzita Palackého v Olomouci Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	TVORBA OLENY TELIHY V KONTEXTU FEMINISMU
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Uljana Cholodová, Ph.D.
Počet titulů použité literatury:	39
Klíčová slova:	Olena Teliha, ukrajinská literatura, feminismus, feministická literatura, feministická literární kritika, Ukrajina, ukrajinská poezie, ženské hnutí, tvorba Oleny Telihy, pražská škola, organizace ukrajinských nacionalistů
Key words:	Olena Teliha, Ukrainian literature, feminism, feminist literature, feminist literary criticism, Ukraine, Ukrainian poetry, women's movement, works of Olena Teliha, Prague school, Organization of Ukraine Nationalists

Cílem této diplomové práce je identifikace základních motivů, idejí a témat feministické tvorby Oleny Telihy a také prozkoumání vlivu historického období, rozvoje ženského hnutí a sociální aktivity básnířky na její tvorbu. Výzkum je založen na prostudování odborné literatury, publikovaných pracích věnovaných Oleně Telize a její tvorbě.

The aim of this diploma thesis is to identify the basic motives, ideas and themes of Olena Teliha's feminist work and to explore the influence on her work of the historical period, the development of the women's movement and the poet's social activity. The research is based on the study of professional literature, published works dedicated to Olena Teliha and her works.